

INTERNATIONELLA
HANDELSHÖGSKOLAN
HÖGSKOLAN I JÖNKÖPING

Det förstärkta laglottsskyddet

En utredning av gällande rätt avseende 7:4 ÄB

Kandidatuppsats inom

Ekonomisk familjerätt

Författare:

Daniel Bäck 880706

Robert Östman 860707

Handledare:

Lars-Göran Sund

Framläggningsdatum

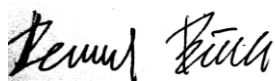
12 maj 2014

Jönköping maj 2014

Förord

Vi vill rikta ett stort tack till vår handledare Lars-Göran Sund som har stöttat och givit oss konstruktiv kritik genom uppsatsens författande. Vi vill även visa tacksamhet till vår huvudopponentgrupp bestående av Maria Peldius och Tatiana Stafeichuk som bidragit med relevanta synpunkter på uppsatsens innehåll. Till sist vill vi även tacka övriga opponentgrupper, bestående av Carolina Brännmark, Nikolina Vidovic, Malin Henningsson och Leslie Vargas Balladares, för intressanta diskussioner och kommentarer vid seminarietillfällena.

Beträffande ansvarsfördelningen så ansvarar Robert Östman för kapitel 2 och Daniel Bäck för kapitel 3 medan vi solidariskt ansvarar för kapitel 1, 4 och 5. Vi vill dock framhäva att de kapitel vi ansvarar enskilt för till stor del har utarbetats gemensamt även om den som bär huvudansvaret varit aningen mer bidragande till det kapitlet.

Daniel Bäck

Robert Östman

Jönköping, maj 2014

Förkortningslista

AvtL	Lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område
FB	Föräldrabalk (1949:381)
GåvoL	Lag (1963:83) angående vissa utfästelser om gåva
HovR	Hovrätten
HD	Högsta Domstolen
NJA	Nytt juridiskt arkiv avdelning 1
NJA II	Nytt juridiskt arkiv avdelning 2
SvJT	Svensk juristtidning
TR	Tingsrätten
ÄB	Ärvdabalk (1958:637)

Kandidatuppsats inom ekonomisk familjerätt

Titel:	Det förstärkta laglottsskyddet – En utredning av gällande rätt avseende 7:4 ÄB
Författare:	Daniel Bäck och Robert Östman
Handledare:	Lars-Göran Sund
Datum:	2014-05-12
Ämnesord	förstärkt laglottsskydd, 7:4 ÄB, gåva, testamente

Sammanfattning

Uppsatsen behandlar det förstärkta laglottsskyddet i 7:4 ÄB som är en viktig del av den svenska successionsrätten samtidigt som den är svår att tillämpa i praktiken. Det är därför av vikt att bringa klarhet i detta komplexa rättsområde. Syftet med uppsatsen är därav att utreda gällande rätt kring denna rättsregel och påvisa samt analysera de praktiska tillämpningssvårigheter rättsregeln ger upphov till för domstolen med avsikt att undersöka om den är i behov av en reform av något slag. För att uppnå detta syfte används en rättsdogmatisk metod, där rättspraxis har en framträdande betydelse i uppsatsen.

När någon avlider ska dennes kvarlåtenskap fördelas genom den legala arvsordningen om inget testamente har upprättats. En arvlåtare kan fritt testamentera bort den ena halvan av arvslotten medan den andra halvan utgörs av bröstarvingarnas laglott. En bröstarvinge är alltid berättigad att utfå sin laglott, vilket föranleder att en bröstarvinge kan påkalla jämkning av ett testamente som inskränker hens laglott. Det förstärkta laglottsskyddet ger bröstarvingar ett ytterligare laglottsskydd. Rättsregeln aktualiseras när en arvlåtare har bortgivit egendom under sådana omständigheter eller på sådana villkor att gåvan är att likställa med testamente och särskilda skäl ej föreligger. Om gåvan inskränker en bröstarvinges laglott ska gåvan återbäras till dödsboet. Kan gåvan inte återbäras ska ersättning motsvarande gåvans värde utgå. I rättsregelns ordalydelse återfinns tre stycken vaga rekvisit, vars innebörd har utkristalliserats i rättspraxis. Domstolen har därav tolkat vad som innefattas i begreppet gåva, vad som ska likställas med testamente samt när särskilda skäl ska anses föreligga. Vid en tillämpning av rättsregeln måste domstolen således beakta dessa vaga rekvisit, som till sist utmynnar i en subjektiv bedömning. Med det i beaktande och i samband med att vissa situationer faller utanför rättsregelns tillämpningsområde, vore det önskvärt med en reform avseende det förstärkta laglottsskyddet.

Bachelor's thesis within economic family law and succession

Title:	The reinforced statutory share of inheritance – an investigation of applicable law concerning the 7th chapter 4 § ÄB
Authors:	Daniel Bäck and Robert Östman
Tutor:	Lars-Göran Sund
Date:	2014-05-12
Subject terms	reinforced statutory share of inheritance, 7:4 ÄB, bequest, will

Abstract

The thesis discuss the reinforced statutory share of inheritance in the 7th chapter 4 § ÄB, which is an important part of the Swedish inheritance law but likewise difficult to implement practically. It is therefore important to clarify this complex branch of law. The purpose of the thesis is to examine applicable law concerning the legal rule and to detect and analyze the practical implementation difficulties that occur for the court in order to examine if the legal rule is in need of a reformation. To achieve this purpose, a legal dogmatic method is utilized; where case-law have a prominent part of the thesis.

When someone passes away, his estate shall be allocated through the legal rule of inheritance if a will has not been created. A devisor freely can bequeath one half of the share of inheritance, while the other half constitutes the direct heirs statutory share of inheritance. A direct heir is always entitled to obtain his statutory share of inheritance, which means that a direct heir can claim a will that circumscribes his statutory share of inheritance. The reinforced statutory share of inheritance gives additional protection of the statutory share of inheritance for direct heirs. The legal rule is actualized if a devisor gives property away during circumstances or upon such terms that the bequest is equivalent with a will and special reasons does not apply. If the bequest circumscribes a direct heirs' statutory share of inheritance, the bequest shall be refunded to the estate. If the bequest cannot be refunded, remuneration corresponding to the bequest shall be reimbursed. The legal rules' wording consists of three vague necessary conditions, whose meaning has been crystalized by case-law. The court has therefore interpreted what the term bequest is contained of, what is equivalent with a will and when special reasons shall apply. The court must therefore pay attention to these vague necessary conditions when the legal rule is applied practically, which finally results in a subjective judging. With that in mind and that some situations is not regulated within the legal rule, it would be desirable with a reformation regarding the reinforced statutory share of inheritance.

Innehåll

1	Inledning	1
1.1	Bakgrund	1
1.2	Syfte	2
1.3	Metod och material	2
1.4	Avgränsningar	3
1.5	Disposition	4
2	Svensk successionsrätt	5
2.1	Allmänt	5
2.2	Testamente	6
2.3	Bröstarvinges laglott	7
2.4	Förskott på arv	8
3	Förstärkta laglottsskyddet	10
3.1	Lagtext och förarbeten	10
3.2	Förstärkta laglottsskyddets funktion	11
3.2.1	Situationer som aktualiserar det förstärkta laglottsskyddet	11
3.2.2	Innebörd och tillämpning av det förstärkta laglottsskyddet	12
3.2.3	7:4 ÄB i förhållande till reglerna om förskott på arv	14
3.3	Rekvisit när en gåva ska likställas med testamente	15
3.4	Kritik mot det förstärkta laglottsskyddet	16
3.4.1	Framförd kritik av Gösta Walin	16
3.4.2	Prejudikat rörande hur förarbetena bör tolkas	17
3.5	Gåvobegreppet	18
3.5.1	Allmänt om begreppet gåva	18
3.5.2	Gåvobegreppet i det förstärkta laglottsskyddet	19
3.6	Rekvisitet om särskilda skäl är däremot	21
3.6.1	Justitieråd Linds förklaring av rekvisitet	21
3.6.2	Tillämpning av rekvisitet i rättspraxis	21
3.7	Tidsrymd från gåvans bortgivande fram till dödsfallet	23
4	Analys	24
4.1	Inledande analys	24
4.2	Rekvisiten i praxis	24
4.2.1	Inledning	24
4.2.2	Likställa med testamente	25
4.2.3	Gåvobegreppet	27
4.2.4	Särskilda skäl	29
4.3	Förhållandet mellan rättskällorna och tolkningen av dessa	30
4.3.1	Rättskällornas förhållningssätt till varandra	30
4.3.2	Domstolens tolkning av rättsregeln i praktiken	30
4.4	Rättsverkningar om gåvomottagaren avlider först	31
4.5	Fåtal rättsfall på rättsområdet	33
4.6	Eventuell reform av det förstärkta laglottsskyddet	34
5	Slutsats	36
	Referenslista	39

1 Inledning

1.1 Bakgrund

När någon avlider aktualiseras den så kallade successionsrätten som reglerar hur den avlidnes kvarlåtenskap ska fördelas. Detta kan dels ske genom den legala arvsordningen, vars regler explicit kommer till uttryck i ärvdabalken (1958:637), ÄB, dels genom upprättande av ett testamente. Har inget testamente upprättats aktualiseras per automatik den legala arvsordningen.¹ Enligt denna ordning tillhör arvlåtarens barn, tillika bröstarvingar, den första arvsklassen och ärver således i första hand.² Vid avsaknad av testamente är huvudregeln att kvarlåtenskapen ska fördelas lika mellan bröstarvingarna, vilket kan benämnas att vardera bröstarvinge har rätt till sin arvslott. Genom reglerna om testamente kan arvlåtaren välja att reglera hur halva dennes kvarlåtenskap ska fördelas. En bröstarvinge är dock alltid berättigad att minst utfå sin laglott. Laglott utgör halva arvsloten och ett testamente får således inte inskränka på en bröstarvinges laglott.³

Har arvlåtaren under sin livstid bortgivit en gåva till en bröstarvinge ska denna gåva presumeras att vara förskott på arv och sedermera avräknas på bröstarvingens laglott vid fördelning av kvarlåtenskapen.⁴ Till reglerna om förskott på arv finns dock ett undantag ifall gåvan till sitt förfarande kan likställas med testamente. Vid dessa fall tillämpas reglerna om det förstärkta laglottsskyddet i 7:4 ÄB. Det innebär att reglerna om laglotsavräkning och jämkning av testamente kan tillämpas på den aktuella gåvan. Skulle en bröstarvinges laglott fortfarande vara inskränkt efter att dessa regler har beaktats kan gåvomottagaren bli återbäringskyldig eller pliktig att ersätta värdet för gåvan.⁵

Det förstärkta laglottsskyddet i 7:4 ÄB är relativt vagt formulerad, vilket både ger upphov till ett tämligen vidsträckt tolkningsutrymme och en del gränsdragningsproblem. Det finns även begränsat med rättspraxis på området och i synnerhet fall som tagits upp till prövning av HD. De fall som avdömts är även aningen föråldrade. Rättsregeln består av ett antal vaga rekvisit som kan ge upphov till att vissa situationer eventuellt hamnar i en gråzon, där

¹ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 15-16.

² 2 kap. 1 § ÄB.

³ 7 kap. 1 § ÄB.

⁴ 6 kap. 1 § ÄB.

⁵ 7 kap. 4 § ÄB.

det kan vara oklart huruvida den ska tillämpas eller ej. Exempel på sådana situationer kan vara vid en underprisöverlåtelse, en gåva av ett familjeägt företag i samband med ett generationsskifte eller en gåva av en fastighet där gåvogivaren behåller en stor del av nyttan till egendomen. Ytterligare exempel som kan ge upphov till tillämpningsproblem är att olika slags dispositioner innefattas i gåvobegreppet i rättsregelns ordalydelse. Vidare finns det uttalanden som ställer sig kritiska mot det förstärkta laglottsskyddet. Kritiken grundar sig i att lagmotiven till rättsregeln är motsägelsefulla och att ordalydelsen i 7:4 ÄB inte helt överensstämmer med lagmotiven. I dessa diskuteras kring att gåvogivaren, genom sin gåva, ska ha haft för avsikt att kringgå laglotsreglerna, vilket inte explicit kommer till uttryck i rättsregelns utformning.⁶

I och med att rättsregeln består av så pass vaga rekvisit utmynnar det ofta i att domstolen tvingas genomföra en subjektiv bedömning för att klargöra om rekvisiten ska anses uppfyllda eller ej. Det är därför av intresse att utreda hur domstolen tillämpar regeln i praktiken samt om denna tillämpning återspeglar rättsregelns ordalydelse samt dess förarbeten etc. Med ovan nämnda i beaktande och i samband med att det förefaller vara tämligen vanligt med gåvor som omfattas av det förstärkta laglottsskyddet, anser vi det intressant och ytterst relevant att utreda och således bringa klarhet i detta komplexa rättsområde.

1.2 Syfte

Syftet med denna uppsats är att utreda gällande rätt beträffande rättsregeln i 7:4 ÄB om det förstärkta laglottsskyddet samt påvisa och analysera de praktiska tillämpningssvårigheter rättsregeln ger upphov till för domstolen. Allt i syfte för att belysa rättsregelns vidsträckt tolkningsutrymme, dess vaga rekvisit och gränsdragningsproblem med avsikt att undersöka om den är i behov av en reform av något slag.

1.3 Metod och material

För att syftet med denna uppsats ska uppnås används en rättsdogmatisk metod. Det innebär att gällande rätt utreds utifrån rättskällorna lagtext, förarbeten, rättspraxis samt doktrin. Dessa rättskällor följer en hierarkisk ordning där lagtext är klassificerad som den starkaste rättskällan och doktrin som den svagaste.⁷ I stora delar följer uppsatsen denna hierarkiska

⁶ Walin, *Ett par arvsrättsliga spörsmål*, s. 130-136.

⁷ Lehrberg, *Praktisk juridisk metod*, s. 167-169.

ordning, dock sker avvikelser från den när det är befogat för att ge läsaren en bättre förståelse och överblick kring det komplexa rättsområdet.

Anledningen till att vi använder en rättsdogmatisk metod är för att den enligt oss ger läsaren den mest optimala bilden kring rättsområdet. Vidare är denna metod bäst lämpad för att belysa hela rättsområdet och även ett effektivt tillvägagångssätt för att utreda uppsatsens syfte. Den mest centrala lagtexten för uppsatsen är ÄB. I viss mån behandlas även andra relevanta rättsregler. För att få en klargörande bild av 7:4 ÄB och motiv till införandet av densamma utnyttjas relevanta förarbeten. Rättspraxis används för att illustrera hur domstolen har tillämpat rättsregeln och hur de har tagit ställning till dess vaga rekvisit samt de gränsdragningsproblem som den ger upphov till. Därav har rättspraxis en stor betydelse för att utreda uppsatsens syfte och utgör även en central del i uppsatsens analysdel. Visserligen har rättsfallen från högre instans ett starkare rättskällevärde i förhållande till lägre instans, men det är enbart ett fåtal fall som tagits upp till prövning av HD. Därför använder vi även rättspraxis från lägre instanser för att exemplifiera hur rättsregeln har tillämpats i praktiken. Slutligen utnyttjas doktrin för att ge en bild av hur juridiskt insatta personer inom rättsområdet tolkar och anser att rättsregeln ska och bör tillämpas.

1.4 Avgränsningar

Uppsatsen fokuserar på 7:4 1 st. ÄB. Därav utreds inte 7:4 2 st. ÄB grundligt, utan berörs endast i begränsad mån i något avseende för att underlätta förståelsen för läsaren. Vidare utgår vi i uppsatsen från att gåvorna har blivit fullbordade och skett till myndiga fysiska personer, varför 7:4 3 st. ÄB och rättsreglerna i föräldrabalken (1949:381), FB, lämnas utan avseende. Särreglerna beträffande makes arvsrätt med efterföljande efterarvsrätt berörs inte heller, då det enbart komplicerar pedagogiken i uppsatsen, eftersom de inte behöver lyftas fram för att uppnå uppsatsens syfte.

Eventuella skattekonsekvenser av olika situationer som berörs i uppsatsen, såsom underprisöverlåtelser vid generationsskiften och dylikt behandlas inte, då det faller utanför uppsatsens syfte. Förmånstagarförordnanden som ibland kan bestå av en benefik karaktär berörs inte heller, då det är oklart huruvida dessa förhåller sig gentemot det förstärkta laglottsskyddet.⁸ Vidare berör inte heller uppsatsen gränsöverskridande rättshandlingar som kan aktualisera det förstärkta laglottsskyddet.

⁸ Walin & Lind, Kommentarer till ärvdabalken, s. 235.

1.5 Disposition

Kapitel två är ett deskriptivt kapitel, där grundläggande bestämmelser rörande svensk successionsrätt berörs. Detta för att ge läsaren en bättre grundförståelse och en helhetsbild kring successionsrätten för att sedermera enklare kunna förstå det förstärkta laglottsskyddet och dess funktion.

Kapitel tre är av utredande karaktär med fokusering på det förstärkta laglottsskyddet. Här redogörs rättsregeln utifrån de etablerade rättskällorna för att läsaren ska få en djupgående kunskap i uppsatsens centrala problemområde. I detta kapitel återfinns även några fiktiva exempel för att illustrera hur rättsregeln fungerar i praktiken.

I kapitel fyra analyserar vi kring det deskriptiva och det utredande kapitlet. Analysens huvudområden är rättsregelns vaga rekvisit och de tillämpningsproblem dessa ger upphov till för domstolen med hänvisning till relevant rättspraxis. Detta konkretiseras med ett antal situationer som faller inom och utom ramarna för rättsregelns tillämpningsområde. Vidare diskuteras även huruvida rättsregeln är i behov av en reform och hur en sådan skulle kunna genomföras.

I kapitel fem återfinns våra slutsatser.

2 Svensk successionsrätt

2.1 Allmänt

Den svenska successionsrätten aktualiseras när en fysisk person avlider och anger hur den avlidnes kvarlåtenskap ska fördelas. Fördelningen av kvarlåtenskapen kan ske antingen genom den legala arvsordningen eller genom att arvlåtaren upprättar ett testamente (mer om testamente under rubrik 2.2).⁹ Den legala arvsordningens regler kommer främst till uttryck i ÄB och bygger i stor utsträckning på genetiska släktband, eftersom släktskapen till den avlidne utgör grunden för hur kvarlåtenskapen ska fördelas. Det innebär att ju närmre släktskap en arvinge har till den avlidne desto bättre arvsrätt är hen berättigad till. Släktingarna är indelade i tre olika arvsklasser, i enlighet med den så kallade parentelprincipen, där den första arvsklassen (parentelen) innehar bäst arvsrätt.¹⁰ Den första arvsklassen fastställer att arvlåtarens bröstarvingar, d.v.s. arvlåtarens avkomlingar, ärver i första hand.¹¹ Vidare är arvlåtarens bröstarvingar berättigade att utfå lika lott ur arvlåtarens kvarlåtenskap. En annan vital grundprincip i den legala arvsordningen är den s.k. istadarätten (*jus repraesentationis*).¹² Innebörden av istadarätten är att om en arvinge avlidit ska hans avkomlingar träda i dennes ställe. På så vis får den avlidne arvingens avkomlingar åtnjuta den arvslott som arvingen var berättigad till i arv vid arvlåtarens frånfälle.¹³

Den andra arvsklassen utgörs av arvlåtarens föräldrar samt arvlåtarens hel- och halvsyskon.¹⁴ Denna parentel blir endast tillämplig i de fall arvlåtaren inte efterlämnar några bröstarvingar. Detta framkommer av ytterligare en väsentlig princip som den legala arvsordningens rättsregler baseras på, närmare bestämt *successio ordinum*. Denna princip innebär att en arvsklass måste vara helt uttömd innan arvet passerar vidare till nästa arvsklass. Den tredje och sista arvsklassen blir endast tillämplig i de fall både den första och den andra arvsklassen är fullständigt uttömda.¹⁵ Den tredje arvsklassen består av mor- och farföräldrar

⁹ Eriksson, *Arv och testamente*, s. 21.

¹⁰ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 30-31.

¹¹ 2 kap. 1 § 1 st. ÄB.

¹² 2 kap. 1 § 2 st. ÄB.

¹³ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 32.

¹⁴ 2 kap. 2 § ÄB.

¹⁵ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 31-36.

samt arvlåtarens mostrar, fastrar samt mor- och farbröder.¹⁶ Det ska dock nämnas att istadarätten inte är tillämplig i den tredje arvsklassen. Kontentan av detta är att arvlåtarens kusiner inte har någon arvsrätt enligt den legala arvsordningen.¹⁷ Finns inga arvingar i någon av arvsklasserna tillfaller arvet Allmänna arvsfonden.¹⁸

Ännu en vital princip för den legala arvsordningen är stirpalgrundsatsen som kompletterar både parentelprincipen och istadarätten. Stirpalgrundsatsen innebär att vardera gren i varje arvsklass är berättigad att åtnjuta lika stor del av den kvarlåtenskap som arvlåtaren lämnar efter sig. Grundtanken med stirpalgrundsatsens funktion är att arvlåtaren inte otillbörligt ska kunna gynna alternativt missgynna någon av de efterlevande arvingarna i den arvsklass som kvarlåtenskapen fördelas emellan.¹⁹

2.2 Testamente

Huvudregeln inom svensk successionsrätt är, som tidigare nämnt, att den avlidnes kvarlåtenskap ska fördelas genom den legala arvsordningen. I de fall arvlåtaren vill ordna med sin succession och ge uttryck för sin yttersta vilja och därmed åsidosätta den legala arvsordningen kan hen upprätta ett testamente.²⁰ Den del som testatorn fritt kan förfoga över och således kan testamentera bort är den s.k. disponibla kvoten som utgörs av halva arvsloten.²¹ Den som vill upprätta ett testamente ska ha fyllt arton år. Det finns dock undantag där även omyndiga personer är behöriga att upprätta ett testamente.²² Vidare är även testationsabiliteten i svensk rätt strikt personlig, vilket innebär att ett testamente inte kan upprättas av någon annan än testatorn själv. Ett testamente som har upprättats av exempelvis ett ombud eller en ställföreträdare är således ogiltigt i sin helhet.²³

Formaliakraven på testamenten kan variera och de kan upprättas antingen genom ett ordnärt testamente eller genom ett nödfallstestamente.²⁴ Den ordinära tentamensformen innebär att två stycken solennitetsvittnen ska närvara och samtidigt bevittna upprättandet av

¹⁶ 2 kap. 3 § ÄB.

¹⁷ 2 kap. 4 § ÄB.

¹⁸ 5 kap. 1 § ÄB.

¹⁹ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 32-33.

²⁰ Boström, *Tolkning av testamente*, s. 104-105.

²¹ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 110.

²² 9 kap. 1 § ÄB.

²³ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 91.

²⁴ Agell, *Testamentsrätt*, s. 37.

testamentshandlingen. Därefter ska de även underteckna testamentshandlingen tillsammans med testatorn för att testamentet ska bli giltigt. Det ska även nämnas att solennitetsvittnen inte behöver ha kännedom om testamentshandlingens innehåll, utan de behöver endast äga vetskap om att handlingen utgör ett testamente.²⁵ Ett nödfallstestamente kan upprättas på arvlåtarens dödsbädd och kan genomföras på två olika sätt. Det kan antingen ske genom att testatorn muntligen inför två vittnen tillkännagiver hur hens kvarlåtenskap ska fördelas eller genom att testatorn, utan vittnen, på egen hand upprättar en skriftlig handling beträffande kvarlåtenskapen som även undertecknats av testatorn.²⁶ Vidare finns det även vissa specifika formkrav rörande vilka som får agera som testamentsvittnen för att testamentshandlingen ska anses vara en giltig rättshandling.²⁷

Skulle inte formkraven vara uppfyllda beträffande testamentets utformning blir testamentet som tidigare nämnt inte giltigt.²⁸ En klandertalan om att testamentet är upprättat i olaga form ska dock genomföras inom sex månader. Angräps inte testamentshandlingen genom en klandertalan är testamentet ändå giltigt. En annan möjlighet för att testamentet ändå kan anses vara giltigt är att det i efterhand godkänns av de arvingar som testamentshandlingen berör. På så vis äger ändå testamentshandlingen giltighet, även om det i grunden har upprättats i olaga form.²⁹ Det ska även nämnas att ett testamente kan förstöras, återkallas eller ändras i de fall arvlåtaren önskar det.³⁰

2.3 Bröstarvinges laglott

Den del som vardera bröstarvinge är berättigad till vid fördelningen av kvarlåtenskapen kallas för arvslott. I de fall arvlåtaren upprättar ett testamente kan arvsloten inskränkas genom att arvlåtaren testamentarar bort mer än den disponibla kvoten. Beträffande arvingarna i den andra och den tredje arvsklassen kan arvlåtaren genom ett testamente fullständigt utesluta dessa två arvsklasser från deras berättigande till arv. Det finns däremot begränsningar beträffande arvlåtarens testamentsfrihet rörande inskränkningar gentemot bröstarvingars arvsrätt.³¹ Hälften av den arvslott som vardera bröstarvinge är berättigad till utgör

25 10 kap. 1 § ÄB.

26 10 kap. 3 § ÄB.

27 10 kap. 4 § ÄB.

28 13 kap. 1 § ÄB.

29 14 kap. 5 § ÄB.

30 10 kap. 5-6 §§ ÄB.

31 Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 138-140.

varje bröstarvinges laglott.³² I de fall arvlåtaren har upprättat ett testamente som inskränker den laglott som en bröstarvinge är berättigad att utfå, kan bröstarvingen påkalla jämkning av testamentet.³³ Följden blir att testamentet är ogiltigt till den del som inskränker en bröstarvinges laglott. Laglottens fundamentala syfte är att arvlåtaren inte ska kunna göra sina bröstarvingar arvlösa och att de därmed har en legal garanti att minst utfå hälften av sin arvslott. Det ska dock poängteras att det krävs en aktiv åtgärd från den bröstarvinge som anser att hen har blivit missgynnad av testamentets innehåll beträffande påkallande av jämkning av testamentet. Underlåter en bröstarvinge, vars laglott har inskränkts genom ett testamente, att påkalla jämkning av testamentet inom den rådande tidsfristen om sex månader är hens rätt till laglott försummad.³⁴

2.4 Förskott på arv

En vanligt förekommande situation är att en arvlåtare under sin livstid har bortgivit gåvor till sina arvingar. I samband med arvlåtarens arvskifte kan därav vissa komplikationer uppstå beträffande huruvida vissa specifika gåvor som arvlåtaren bortgivit ska beaktas gentemot det framtida arvet. Detta blir speciellt påtagligt vad gäller gåvor som har bortgivits till bröstarvingar i den första arvsklassen.³⁵ Därav presumeras en gåva som har tillfallit en bröstarvinge, under arvlåtarens livstid, att vara förskott på arv såtillvida inte arvlåtaren uttryckligen tillkännagivit att gåvan inte ska vara det.³⁶ Med det i beaktande har en bröstarvinge skyldighet att avräkna vad hen har mottagit i förskott på arv mot sin laglott, såtillvida inget annat har angivits av arvlåtaren vid överlåtelsen av egendomen.³⁷ Det är dock inte endast ordinära gåvor som omfattas av presumptionsregeln. Även övriga dispositioner, som inte nödvändigtvis enbart består av en benefik karaktär, innefattas av gåvobegreppet i reglerna om förskott på arv. Det ska även nämnas att exempelvis underprisöverlåtelser samt eftersänkta fordringar innefattas av rättsregelns gåvobegrepp.³⁸ Sedvanliga gåvor som är av ringa värde och som inte står i missförhållande till arvlåtarens ekonomiska ställning ska dock inte avräknas som förskott på arv. Vidare ska inte heller en gåva som innebär att en

³² 7 kap. 1 § ÄB.

³³ 7 kap. 3 § 1 st. ÄB.

³⁴ 13 kap. 1 § ÄB. & 14 kap 5 § 1 st. ÄB.

³⁵ Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 166.

³⁶ 6 kap. 1 § 1 st. ÄB.

³⁷ 7 kap. 2 § ÄB.

³⁸ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 171.

förälder fullgör sin underhållningsskyldighet gentemot sina barn innefattas av avräknings-
skyldighet på den framtida laglotten.³⁹ I de fall avräkningskyldigheten aktualiseras, p.g.a.
rättsreglerna om förskott på arv, är utgångspunkten att gåvans nominella värde vid den tid-
punkt gåvotillfället ägde rum ska tas upp vid beräkningen av kvarlåtenskapens värde.⁴⁰ Det
kan däremot även finnas situationer som ger upphov för undantag rörande huvudregeln
om att det nominella värdet ska användas, då avräkningskyldighet föreligger.⁴¹

Skulle det visa sig att ett förskott på arv har givits till en bröstarvinge ska summan av för-
skottet återföras till kvarlåtenskapen och läggas samman innan fördelningen sker för att
kunna fastställa respektive arvslotts storlek.⁴² Om en bröstarvinge har mottagit en gåva och
gåvans värde motsvarar ett större värde än vad hen har möjlighet att avräkna åligger det
däremot inte, till skillnad mot det förstärkta laglottsskyddet, bröstarvingen någon skyldighet
att återbära det överstigande beloppet till kvarlåtenskapen.⁴³

³⁹ 6 kap. 2 § 1-2 st. ÄB.

⁴⁰ 6 kap. 3 § ÄB.

⁴¹ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 173.

⁴² 6 kap. 5 § ÄB.

⁴³ 6 kap. 4 § ÄB.

3 Förstärkta laglottsskyddet

3.1 Lagtext och förarbeten

Det förstärkta laglottsskyddet införlivades i svensk rätt år 1928⁴⁴ och finns idag reglerat i 7:4 ÄB, vari framgår:

Har arvlåtaren i livstiden bortgivit egendom under sådana omständigheter eller på sådana villkor att gåvan till syftet är att likställa med testamente, ska i avseende å gåvan vad i 2 och 3 §§ är stadgat om testamente äga motsvarande tillämpning, om ej särskilda skäl äro däremot; och ska vid nedsättning av gåvan motsvarande del av den bortgivna egendomen återbäras eller, om det ej kan ske, ersättning utgivas för dess värde. Vid laglottens beräkning ska värdet av den bortgivna egendomen läggas till kvarlåtenskapen.

Vill bröstarvinge mot gåvotagare göra gällande rätt som avses i första stycket, ska han väcka talan inom ett år från det bouppteckning efter arvlåtaren avslutades. Försittes denna tid, är rätt till talan förlorad.

*Var vid dödsfallet gåvan ej fullbordad, må den ej, med mindre särskilda skäl äro därtill, göras gällande, i den mån det skulle lända till intrång i bröstarvinges laglott.*⁴⁵

I lagmotiven till det förstärkta laglottsskyddet framhävde lagberedningen att bröstarvingars rätt till laglott i allmänhet egentligen inte borde skyddas mot en arvlåtares gåvohandlingar som skett under dennes livstid. Däremot ansågs det vara berättigat med ett sådant skydd när syftet med gåvohandlingen varit att kringgå reglerna om laglott. Anledningen till att ett sådant skydd ansågs motiverat var för att gåvor av detta slag bedömdes ske i en inte alltför obetydlig omfattning och exemplifierades med när en arvlåtare utesluter en berättigad arvinge som hen inte värdesätter framför någon mer närstående till denne. Vidare poängterades att detta var vanligt förekommande vid ockersituationer, där den som gynnats utnyttjade arvlåtaren. I sådana fall kunde och kan än idag en bröstarvinge påkalla att gåvan ska återgå, eftersom rättshandlingen är ogiltig enligt lag (1915:218) om avtal och andra rättshandlingar på förmögenhetsrättens område, AvtL.⁴⁶ Om gåvan istället hade fullbordats och genomförts utan någon störning eller inverkan på arvlåtaren erhöll en bröstarvinge inget skydd mot ett kringgående av laglotsreglerna, vilket ansågs vara synnerligen stötande för rättskänslan.⁴⁷

⁴⁴ Saldeen, *Arvsrätt*, s. 116.

⁴⁵ 7 kap. 4 § ÄB.

⁴⁶ 31 § 1 st. AvtL.

⁴⁷ NJA II 1928, s. 444-445.

Med det i beaktande föreslog lagberedningen ett ytterligare skydd för laglotten som innebar att gåvor som var hänförliga till blivande dödsfall skulle likställas med testamente. Detta eftersom rättsverkan av de båda rättshandlingarna föreföll snarlika, då den ekonomiska konsekvensen inte gick ut över arvlåtaren/gåvogivaren. Det resonerades kring två centrala situationer där gåvor kunde komma att likställas med testamente, varvid den första situationen berörde när gåvogivaren väntade döden inom en jämförelsevis kort tid. Det poängterades dock att det inte skulle ha förflutit alltför lång tid mellan bortgivandet av gåvan i förhållandet till dödsfallet. Den andra situationen var när gåvogivaren bortgav egendom men samtidigt behöll nyttan av egendomen fram till sin död. Detta exemplifierades med att gåvogivaren kvarhöll nyttjanderätten eller avkastningen till egendomen eller i annat fall genom gåvans givande inte drabbades av någon märkbar uppoffring. Vidare framställdes det att den fundamentala grundstenen för att en gåva skulle kunna likställas med testamente var att gåvogivarens huvudsakliga syfte varit att ordna med successionen. Hade gåvogivaren inte haft för avsikt att ordna med sin succession, utan istället haft ett under sin livstid riktat intresse av att gåvan kommit till stånd, skulle gåvan inte likställas med testamente.⁴⁸

3.2 Förstärkta laglottsskyddets funktion

3.2.1 Situationer som aktualiserar det förstärkta laglottsskyddet

Det förstärkta laglottsskyddets funktion är således att laglottsskyddet utsträcks till att även omfatta gåvor där ändamålet med gåvan kan likställas med testamente.⁴⁹ Att en gåva kan likställas med testamente brukar vanligen betraktas som att gåvan är gjord för dödsfalls skull (*ad mortis causa*).⁵⁰ Vid en bedömning huruvida rättsregeln ska aktualiseras beaktas om gåvogivaren med sitt gåvoförfarande haft för avsikt att ordna med sin succession eller inte.⁵¹

De två fundamentala typsituationer där det förstärkta laglottsskyddet kan aktualiseras och som diskuterades i lagmotiven är gällande rätt än idag. Den första situationen är som sagt när gåvogivaren ligger på dödsbädden eller annars är så pass sjuk att hen befarar att döden är nära vid gåvotillfället. Den andra situationen är om gåvogivaren, även om hen inte ligger på dödsbädden, ger en gåva men förbehåller sig den huvudsakliga nyttan eller rådigheten

⁴⁸ NJA II 1928, s. 445-446.

⁴⁹ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 113-114.

⁵⁰ Walin & Lind, *Kommentar till ärvdabalken*, s. 233.

⁵¹ Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 139.

över egendomen och denna nytta innebär större fördelar för gåvogivaren i förhållande till uppoffringen om bortgivandet av äganderätten.⁵² Det kan exempelvis vara att gåvogivaren ger bort sitt företag men fortsätter att uppbära vinst från företaget eller att gåvogivaren ger bort en fastighet med förbehåll om att hen ska ha kvar nyttjanderätten till densamma. Det ska även poängteras att gåvor i dessa situationer, som således aktualiserar det förstärkta laglottsskyddet, inte behöver vara hänförliga till en bröstarvinge utan kan rikta sig till vem som helst. Denna bestämmelse kan även konkretiseras och förklaras med att gåvogivaren vid denna situation får en lindrande ekonomisk uppoffring, då hen inte längre värnar lika mycket om sin egendom som om hen vore fullt frisk.⁵³

3.2.2 Innebörd och tillämpning av det förstärkta laglottsskyddet

För att rättsregeln ska bli tillämplig krävs att gåvan ska ha inskränkt en bröstarvinges laglott och att bröstarvingen sedermera påkallar jämkning av densamma via ett likadant förfarande som gäller vid jämkning av ett testamente.⁵⁴ Som kan utrönas ur lagrummet ska en gåva av något av de slag som nämnts under rubrik 3.2.1 betraktas som ett testamentsförordnande. Det resulterar i att kvarlåtenskapen beräknas som om gåvan aldrig har ägt rum. I enkla ordalag återförs gåvans värde till den övriga kvarlåtenskapen.⁵⁵ Det ska även betonas att det inte är värdet vid gåvotillfället som beaktas, utan istället tas hänsyn till värdet av gåvan vid dödsfallet eller snarare värdet av gåvan när boet är utrett.⁵⁶ Detta skiljer sig gentemot reglerna om förskott på arv, där hänsyn tas till värdet av gåvan vid gåvotillfället.⁵⁷ Anledningen till detta förefaller vara logisk, då gåvan som sagt likställs med testamente. Ett testamente blir aktuellt vid arvlåtarens död och egendomens värde som då beaktas är värdet vid dödsfallet och inte värdet av egendomen vid tidpunkten för testamentets upprättande.⁵⁸

Till skillnad från reglerna om förskott på arv kan en gåvomottagare i dessa fall bli återbäringsskyldig till dödsboet ifall en bröstarvinges laglott har blivit inskränkt genom gåvan. Kan inte gåvan återbäras utgår istället ersättning för egendomens värde hos gåvomotta-

⁵² Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 113-114.

⁵³ Grauers, *Ekonomisk familjerätt*, s. 139.

⁵⁴ 7 kap. 3-4 §§ ÄB.

⁵⁵ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 115.

⁵⁶ NJA 1985 s. 414.

⁵⁷ Walin & Lind, *Kommentar till ärvdabalken*, s. 237.

⁵⁸ Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 115.

garen.⁵⁹ Har flera gåvor genomförts tillämpas samma förfarande som om det vore en enskild gåva. Vidare finns ingen specifik reglering om både testamente samt en gåva som likställs med testamente föreligger samtidigt.⁶⁰ För att gåvomottagaren ska bli återbäringskyldig finns det en talefrist om ett år för den bröstarvinge som vill påvisa att hens laglott har blivit inskränkt genom denna gåva.⁶¹ Det ska även nämnas att hänsyn i dessa situationer inte tas till om gåvomottagaren mottagit gåvan i god eller ond tro.⁶² Däremot finns det vissa situationer där någon av de två typsituationerna beskrivna ovan är för handen men det förstärkta laglottsskyddet ändå inte tillämpas. Detta kan utrönas i ordalydelsen i 7:4 1 st. ÄB, där det framgår att lagrummet inte blir tillämpligt om särskilda skäl är däremot. En utförligare redogörelse kring detta återfinns under rubrik 3.6. Bevisbördan för att en gåva ska likställas med testamente åvilar den bröstarvinge som påstår att laglotten har blivit inskränkt.⁶³

För att tydliggöra hur det förstärkta laglottsskyddet fungerar i praktiken följer nedan ett illustrerande och fiktivt exempel.

Exempel ett)

A lider av en kronisk sjukdom som inte går att bota och får av läkaren veta att hen har ett halvår kvar att leva. Efter att A fått detta dystra besked beslutar hen att ge bort en aktiepost, vars värde uppgår till 700 000 kronor, till sin bästa vän B. A avlider ett halvår senare och efterlämnar tre bröstarvingar och en kvarlåtenskap om 300 000 kronor. Aktieposten som B erhållit har då ett värde om 900 000 kronor. Då gåvan skedde när A låg på dödsbädden och troligtvis för att ordna med sin succession blir det förstärkta laglottsskyddet tillämpligt. Laglotten beräknas därmed som om gåvan aldrig har ägt rum och värdet som återförs till kvarlåtenskapen är värdet som aktieposten hade vid A:s död, d.v.s. 900 000 kronor. Totalt finns således 1 200 000 kronor i kvarlåtenskapen. Hälften av arvslotten utgör laglotten, varpå de tre bröstarvingarnas laglott är 200 000 kronor vardera (600 000/3). Ur kvarlåtenskapen saknas således 300 000 kronor för att bröstarvingarna ska utfå sin laglott. B får följaktligen återbära 300 000 kronor av gåvan så att kvarlåtenskapen uppgår till

⁵⁹ 7 kap. 4 § 1 st. ÄB.

⁶⁰ NJA II 1928, s. 448-449.

⁶¹ 7 kap. 4 § 2 st. ÄB.

⁶² Brattström & Singer, *Rätt arv*, s. 115.

⁶³ Walin & Lind, *Kommentar till ärvdabalken*, s. 235.

600 000 kronor så att de tre bröstarvingarna kan utfå sin laglott om 200 000 kronor. Skulle inte gåvan kunna återbäras, utgår istället ersättning för densamma.

3.2.3 7:4 ÄB i förhållande till reglerna om förskott på arv

Det förstärkta laglottsskyddet underminerar dock inte reglerna om förskott på arv, utan har en gåva givits till en bröstarvinge kan båda dessa regler samverka och under vissa omständigheter bli tillämpliga på en och samma gåva. Vidare kan det förstärkta laglottsskyddet bli tillämpligt där reglerna om förskott på arv har blivit satta ur spel. Om det framgår att en gåva inte ska utgöra förskott på arv kan dock gåvan ha tillkommit under sådana omständigheter att den ändå omfattas av det förstärkta laglottsskyddet.⁶⁴ Det kan därav utrönas att det förstärkta laglottsskyddet ger bröstarvingar ett starkare skydd i jämförelse med reglerna om förskott på arv, då det i dessa fall inte tas hänsyn till arvlåtarens vilja. En annan aspekt som medför att det förstärkta laglottsskyddet utgör ett starkare skydd i förhållande till reglerna om förskott på arv är, som tidigare nämnt, att egendomens värde inte beräknas vid gåvans givande utan efter att boet är utrett. Detta påvisas explicit vid underprisöverlåtelser eller gåvor av jordbruksfastigheter och företag, då återbäringsskyldigheten således kan bli omfattande om gåvomottagaren har ökat egendomens värde efter gåvotillfället.⁶⁵

För att tydliggöra hur det kan se ut i praktiken följer nedan ett par illustrerande exempel.

Exempel två)

A avlider och efterlämnar tre bröstarvingar, B, C och D och en kvarlåtenskap om 240 000 kronor. Ett år tidigare hade A givit en gåva, under sådana omständigheter att det förstärkta laglottsskyddet blir tillämpligt, i form av förskott på arv till B om 720 000 kronor. De övriga två bröstarvingarna har således rätt till sin laglott om 160 000 vardera ($240\,000 + 720\,000 / 2 = 480\,000 / 3 = 160\,000$). Ur kvarlåtenskapen kan de endast utfå 120 000 kronor var, eftersom den endast totalt uppgår till 240 000 kronor. C och D:s laglott har således blivit inskränkt genom denna gåva, vilket resulterar i att B ska återbära 80 000 kronor (40 000 var till C och D).

⁶⁴ A.a. s. 238-239.

⁶⁵ NJA II, 1928 s. 447-448 & Saldeen, *Arvsrätt*, s. 116.

Exempel tre)

Låt säga att gåvan i exemplet ovan istället varit 360 000 kronor samt att det vid gåvotillfället framkom att gåvan inte skulle utgöra förskott på arv. Övriga omständigheter kvarstår. Då hade B haft rätt att åtnjuta lika lott som C och D ur kvarlåtenskapen. Bröstarvingarnas arvslotter hade således blivit 80 000 kronor var ($240\,000/3$). Då vi i exemplet presumerar att gåvan tillkommit under sådana omständigheter att det förstärkta laglottsskyddet blir tillämpligt blir laglotterna 100 000 kronor ($(360\,000+240\,000)/2 = 300\,000/3 = 100\,000$). Det innebär att C och D:s laglotter har blivit inskränkta, då de endast kan utfå 80 000 kronor var ($240\,000/3 = 80\,000$). B ska således återbära 40 000 kronor (20 000 till både C och D). B har dock rätt att åtnjuta 80 000 kronor ur kvarlåtenskapen. C och D får därav 100 000 kronor var ur den verkliga kvarlåtenskapen om 240 000 kronor, varav B erhåller resterande 40 000 kronor samt återstoden av gåvan efter att återbäring har skett, d.v.s. 320 000 ($360\,000 - 40\,000 = 320\,000$).

3.3 Rekvisit när en gåva ska likställas med testamente

En mycket fundamental del rörande huruvida rättsregeln ska tillämpas eller ej är vad som ska beaktas för att en gåva ska likställas med testamente. Detta har tydliggjorts i rättspraxis vid ett flertal tillfällen och kommer här belysas med det pedagogiska och illustrerande rättsfallet NJA 1998 s. 534.

Bakgrunden i fallet var att en kvinna hade förvärvat egendom bestående av flera jordbruksfastigheter, dit hon och hennes man flyttade till och arbetade på. Flera år senare upprättade kvinnan ett gåvobrev, vari bl.a. framgick att egendomen skulle skänkas bort till en lantbruksakademi. Gåvan innehöll en del förbehåll som exempelvis att makarna behöll vissa rättigheter och i samband med gåvohandlingen upprättades även ett hyresavtal så att makarna hyrde huvudbyggnaden av akademien. Syftet med gåvan var att för framtiden bevara egendomen och möjliggöra för forskning inom jordbruk och skogsbruk etc. Detta kunde styrkas i ett daterat brev till en av kvinnans bröstarvingar, vari det ytterligare framkom att hon ansåg att ingen av hennes bröstarvingar hade förmåga att driva och bevara egendomen, varför hon sedermera skänkte bort den. Några år därefter avled kvinnan och efterlämnade tre stycken bröstarvingar. Bröstarvingarna stämde akademien och yrkade att det förstärkta laglottsskyddet var tillämpligt.

HD anförde att rättsregeln hade tillkommit för att skydda bröstarvingar mot ett kringgående av reglerna om laglott och att motiven till regleringen om det förstärkta laglottsskyd-

det är aningen motsägelsefulla, varför det är svårt att veta vilka situationer rättsregeln omfattar. Något som dock stod klart var att om gåvogivaren genom sin gåva haft för avsikt att ordna med sin succession ska regeln tillämpas. Om avsikten istället varit av det slag att gåvogivaren haft ett under sin livstid riktat intresse av att aktualisera rättshandlingen blir regeln däremot inte tillämplig. Vidare anförde HD att dessa avsikter kan kollidera med varandra och att det i dessa fall krävs en sammanvägd bedömning, varvid hänsyn ska tas till om den ekonomiska uppoffringen drabbar gåvogivaren eller ej. Vidare fastslogs att rättsregeln dels kan bli tillämplig när gåvan har skett vid ett närliggande dödsfall och dels när gåvogivaren behåller nyttan av den bortgivna egendomen. HD fastslog att kvinnans avsikt i fallet med gåvan både hade varit att ordna med successionen samt att den hade bestått av ett riktat intresse av att den skulle komma till stånd. Frågan som kvarstod för HD att ta ställning till var således om kvinnan hade behållit nyttan till egendomen samt om det utgjorde en ekonomisk uppoffring för henne eller ej. Vid en sammanvägd bedömning kom HD fram till att de fördelar som makarna åtnjöt genom förbehållen i gåvobrevet och det tecknade hyresavtalet inte kunde styrkas vara större än den ekonomiska uppoffringen av gåvan, varvid den i fallet inte kunde likställas med testamente.⁶⁶

3.4 Kritik mot det förstärkta laglottsskyddet

3.4.1 Framförd kritik av Gösta Walin

Såväl förarbetena till det förstärkta laglottsskyddet samt dess utformning och ordalydelse har mött en del kritik i både rättspraxis och doktrin, vilket bl.a. kan utrönas från NJA 1998 s. 534 (se rubrik 3.3). Den mest omfattande och utredande kritiken har dock framhävts av Gösta Walin. I förarbetena framkommer, som tidigare nämnt, att bestämmelsen tillkommit i syfte att förhindra ett kringgående av laglotsreglerna. Vidare ges i förarbetena uttryckliga exempel på hur ett kringgående skulle kunna gå till samt att bröstarvingars möjlighet att skydda sig mot uppenbara kringgåenden av reglerna om laglott nästan var obefintliga innan rättsregeln trädde i kraft. Rättsregeln motiverades i ett senare skede gåvans avsikt ska ha varit att ordna med successionen. Utgångspunkten för att en gåva ska likställas med testamente enligt förarbetena är dock att det erfordras att avsikten med gåvan ska ha varit att kringgå reglerna om laglott. Denna avsikt framkommer inte i rättsregelns ordalydelse, utan däri framkommer endast som bekant att rättsregeln blir tillämplig när en gåva är att likställas med testamente. Syftet med ett testamente är inte att kringgå reglerna om laglott, utan end-

⁶⁶ Jämför Mål T 4235-09.

ast för att göra avsteg ifrån den legala arvsordningen. Med det i beaktande hävdade Walin att förarbetena uppvisar en del glidningar och är aningen motsägelsefulla. Walin resonerade kring att det i förarbetena framkommer två olika syften till varför rättsregeln införlivades i svensk rätt. Det första motivet fokuserar på att avsikten med gåvan ska vara att kringgå laglottsreglerna medan det andra fokuserar på att avsikten ska vara att ordna med successionen. I och med att rättsregeln fick den ordalydelse den har idag poängterade Walin att han trodde att lagberedningen fann att det skulle vara svårt att påvisa att ett kringgående av laglottsreglerna ägt rum, varför de sedermera valde att utforma rättsregeln efter det andra motivet.⁶⁷

Därefter diskuterades huruvida en tillämpning av rättsregeln skulle ske i ljuset av lagtexten och förarbetena eller om en justering av rättsregelns ordalydelse skulle genomföras så att den istället tog sikte på resonemanget i förarbetena om att avsikten ska vara att kringgå laglottsreglerna. Det senare alternativet jämställer egentligen inte en gåva med ett testamente i något avseende, då det som bekant inte finns något syfte att kringgå laglottsreglerna vid ett upprättande av ett testamente. Detta alternativ ger även upphov till ett subjektivt rekvisit i form av det måste bevisas att arvlåtaren haft för avsikt att kringgå laglottsreglerna med den företagna rättshandlingen. Fördelarna och nackdelarna med de båda alternativen ställdes sedan mot varandra, varefter Walins slutsats blev att det första alternativet bör användas men vidhöll samtidigt att det inte är helt klart att det måste vara så.⁶⁸

3.4.2 Prejudikat rörande hur förarbetena bör tolkas

Walın ställde sig alltså kritisk till vad syftet med rättsregeln egentligen är. Året efter Walins kritik publicerades, avkunnade HD en dom, vari det framkom huruvida gåvogivaren måste haft för avsikt att genom en gåva försökt kringgå reglerna om laglott eller ej.

Rättsfallet i fråga var NJA 1973 s. 687 och handlade om en man som ägde 39 stycken aktier av totalt 80 i ett aktiebolag. I ett upprättat gåvobrev framkom att mannen skänkte 37 styckena av dessa aktier till en av sina tre bröstarvingar som hade arbetat i bolaget under i stort sett hela sitt liv. Vidare framkom att gåvan inte skulle utgöra förskott på arv och att avsikten med gåvan var att påvisa tacksamhet för det ovärderliga arbete bröstarvingen hade gjort i bolaget. När mannen sedermera avled stämde de andra två bröstarvingarna den tredje och yrkade att gåvan skulle likställas med testamente, varvid det förstärkta laglottsskyddet skulle

⁶⁷ Walin, Ett par arvsrättsliga spörsmål, s. 130-134.

⁶⁸ A.a. s. 134-138.

tillämpas. Bröstarvingarna poängterade att mannen, trots bortgivandet av aktierna, fått uppbära en omfattande inkomst från bolaget och därav inte gjort någon kännbar uppoffring vid gåvans givande. Bröstarvingen bestred yrkandet och hävdade att det krävdes ett försök till kringgående av laglotsreglerna för att rättsregeln skulle bli tillämplig.

HD anförde även i detta fall att förarbetena till 7:4 ÄB är aningen motstridiga beträffande rättsregelns innebörd och att detta även har omtalats i doktrin. En tolkning av rättsregelns ordalydelse påvisar att det inte finns något stöd för att avsikten med gåvan måste ha varit att försöka kringgå laglotsreglerna. I förarbetena framgår att syftet med regeln skulle vara att skydda en bröstarvinge mot ett kringgående av reglerna om laglott. Den utformning och ordalydelse rättsregeln sedermera fick omfattar enligt HD även ytterligare situationer än den tidigare nämnda. HD poängterade dock att förarbetena varken gav stöd för den ena eller den andra tolkningen men lade vikt vid rättsregelns ordalydelse och fastslog därav att rättsregeln var tillämplig på förevarande fall, då mannen inte gjort någon kännbar ekonomisk uppoffring, eftersom inkomst från bolaget bibehölls.

HD styrkte därmed Walins tidigare argumentation och prejudikatet i domen ger upphov till att rättsregeln kan bli tillämplig utan att det finns en avsikt från gåvogivaren att kringgå reglerna om laglott.

3.5 Gåvobegreppet

3.5.1 Allmänt om begreppet gåva

En annan central del, rörande huruvida rättsregeln ska bli tillämplig eller ej, är vad som innefattas i begreppet gåva. Gåvobegreppet tolkas nämligen annorlunda beroende på i vilket sammanhang gåvan har bortgivits.⁶⁹

En gåva är en typ av överlåtelse och innebär att äganderätten förflyttas från gåvogivaren till gåvomottagaren. Det är dock svårt att ge gåvobegreppet en allmän definition. Däremot finns det vissa kännetecken som kan utrönas från de flesta försök till en definition av begreppet. Dessa kännetecken som även kan benämnas som rekvisit följer nedan;

1. Det ska ha skett en förmögenhetsöverföring och gåvomottagarens egendom ska ha ökat i samband med att gåvogivarens förmögenhet ska ha minskat.
2. Rättshandlingen ska ha gjorts frivilligt från gåvogivarens sida.

⁶⁹ Silfverberg, *Gåvobeskattningen i nordiskt perspektiv*, s. 13-16.

3. Det ska röra sig om en benefik rättshandling, d.v.s. ingen motprestation ska utgå.

Det ska poängteras att dessa rekvisit är kumulativa, vilket innebär att alla dessa rekvisit måste vara uppfyllda för att en gåva ska vara för handen.⁷⁰

Det finns även vissa allmänna bestämmelser rörande gåvor reglerade i lag (1936:83) angående vissa utfästelser om gåva, GåvoL. Däri framkommer bl.a. att en utfästelse om en gåva av lös egendom inte är bindande såtillvida utfästelsen har antecknats i ett skuldebrev som överlämnats till gåvomottagaren.⁷¹ Huvudregeln är således att en gåva blir gällande när gåvomottagaren har fått gåvan i sin besittning.⁷²

3.5.2 Gåvobegreppet i det förstärkta laglottsskyddet

Gåvobegreppet i rättsregeln är extensivt till sin karaktär och innefattar, utöver gåvor som uppfyller de rekvisit som finns beskrivna under rubrik 3.5.1, även andra benefika dispositioner. Anledningen till detta är att rättsregelns syfte enligt förarbetena är att förhindra ett kringgående av laglotsreglerna. Bröstarvingarnas intressen är således av stor vikt när en rättshandlings karaktär ska bedömmas som gåva eller ej.⁷³

Ett rättsfall som påvisar hur gåvobegreppet i 7:4 ÄB ska tolkas är NJA 1985 s. 414. I förevarande fall hade två makar företagit en rad familjerättsliga handlingar, såsom flertalet äktenskapsförord, bodelning och upprättanden av testamenten. Sammantaget medförde dessa rättshandlingar att den största delen av makarnas giftorättsgods tillskiftades hustrun och utgjorde hennes enskilda egendom. Ett antal år efter dessa rättshandlingar avled mannen och efterlämnade förutom sin hustru en bröstarvinge född utom äktenskapet. Bröstarvingen stämde sedermera hustrun och yrkade att det förstärkta laglottsskyddet var tillämpligt, då bröstarvingens laglott hade blivit inskränkt p.g.a. dessa rättshandlingar. Talan utvecklades i att syftet med rättshandlingarna hade varit att göra bröstarvingen arvlös och att mannen var ålderstigen när dessa handlingar företogs samt att han genom dessa fortsatt att behålla nytan till egendomen.

HD började med att betrakta rättshandlingarna isolerat var för sig och fastslog att det första äktenskapsförordet och den första bodelningen inte haft något gåvoinslag. Vidare anfördes

70 A.a. s. 13-14.

71 1 § GåvoL.

72 2 § GåvoL.

73 Silfverberg, *Gåvobeskattningen i nordiskt perspektiv*, s. 140-142.

att dessa åtgärder var förenliga med dåvarande lagstiftning och i princip inte ställde en bröstarvinge i sämre utgångsläge än om detta skulle aktualiserats vid ett senare dödsfall. De därefter vidtagna åtgärderna, ett ytterligare äktenskapsförord och en bodelning, skulle enligt HD betraktas som ett led i en sammansatt transaktion som genomfördes för att dölja förmögenhetsöverföringens gåvokaraktär. Den egendom som tillskiftades hustrun genom denna bodelning skulle därav betraktas som en gåva. Frågan som kvarstod var om gåvan kunde likställas med testamente. Mannen hade en dyrbar hobby som han hade fortsatt med efter dessa rättshandlingar hade företagits och hustrun hade tillkännagivit att hon skulle stötta mannen i hans hobbyverksamhet. Med det i beaktande fastslog HD att rättshandlingarna inte utgjorde någon ekonomisk uppoffring för mannen. Detta i samband med att hustrun tidigare hade uppgivit att syftet var att ordna med successionen fällde avgörandet att gåvan skulle likställas med testamente.⁷⁴

Fallet påvisar således att gåvobegreppet i det förstärkta laglottsskyddet har en vid innebörd och även kan innefatta andra dispositioner än ordinära gåvor såsom exempelvis familjerättsliga handlingar. Vid dessa rättshandlingar skyddas sålunda en bröstarvinge född utom äktenskapet mot att en make genom olika åtgärder överför egendom till en ny make. Gåvobegreppet är således extensivt till sin karaktär och snarlikt det gåvobegrepp som framkommer i reglerna om förskott på arv.⁷⁵

Andra situationer som kan falla in under rättsregelns gåvobegrepp är exempelvis underprisöverlåtelser eller efterskänkande av en fordran.⁷⁶ Underprisöverlåtelser kan aktualiseras vid generationsskiften när någon exempelvis överlåter ett företag eller en jordbruksfastighet till den yngre generationen. I dessa fall är det vanligt förekommande att överlåtelserna understiger egendomens marknadsmässiga värde, vilket resulterar i att rättshandlingen får ett s.k. blandat fång. Rättshandlingen består således av både en onerös och en benefik del. Det är sedermera den benefika delen som kan falla in under det förstärkta laglottsskyddets tillämpningsområde.⁷⁷

⁷⁴ Jämför Mål T 1217-10.

⁷⁵ Walin & Lind, *Kommentar till ärvdabalken*, s. 232.

⁷⁶ Se NJA 1934 s. 462 & NJA 1939 s. 71.

⁷⁷ Walin & Lind, *Kommentar till ärvdabalken*, s. 232.

3.6 Rekvisitet om särskilda skäl är däremot

3.6.1 Justitieråd Linds förklaring av rekvisitet

Som tidigare nämnts under rubrik 3.1 framkommer det av ordalydelsen i 7:4 ÄB att om en gåva är att likställa med testamente ska 2 och 3 §§ tillämpas om ej särskilda skäl äro däremot. Det vaga rekvisit särskilda skäl har tydliggjorts av justitierådet Lind. Han anförde att det inte uttryckligen i rättsregeln framkommer huruvida avkastning som har tillfallit den bortgivna egendomen från dödsfallet till skiftesdagen ska beaktas. När laglotter och disponibla kvoter beräknas i allmänhet, beräknas kvotdelen när boet är utrett och omfattar i dessa fall avkastning av egendomen. Det ansågs därför stringent att samma regler skulle tillämpas beträffande gåvor som omfattas av 7:4 ÄB. Om en gåva av detta slag inte hade genomförts hade den ingått i kvarlåtenskapen och avkastningen fram till boutredningen hade således beaktats, varför samma tillämpning ska gälla när 7:4 ÄB är tillämplig. I vissa fall torde det dock vara skäligt att antingen underlåta en jämkning av gåvan eller begränsa jämkningens verkningar. Det betyder i enkla ordalag att en eventuell återbäring kan bli lägre än gåvans ursprungliga värde. Kan återbäring ej ske innebär det således även att ersättningen kan bli lägre. I vissa fall kan således avkastningen från egendomen från tidpunkten mellan dödsfallet och skiftesdagen lämnas utan avseende om det anses skäligt. Ett underlåtande av en jämkning eller en begränsning av jämkningens verkningar ansågs inte enbart vara tillämplig på fall där avkastningen ökat från dödsfallet till boutredningen, utan torde i allmänhet kunna appliceras på gåvor som omfattas av rättsregeln.⁷⁸ För att konkretisera detta rekvisit ytterligare kan nämnas att rättsregeln inte tillämpas alls eller till viss del jämkas om de givna omständigheterna i ett specifikt fall riskerar att medföra ett otillfredsställande materiellt resultat.⁷⁹

3.6.2 Tillämpning av rekvisitet i rättspraxis

Ett belysande rättsfall där HD ansåg det vara berättigat att underlåta en jämkning, d.v.s. att inte tillämpa det förstärkta laglottsskyddet, var NJA 1942 s. 609. I fallet hade ett hembiträde erhållit egendom genom ett av hennes arbetsgivare upprättat gåvobrev. Hembiträdet hade arbetat i arbetsgivarens hem i över 20 år och erhållit en förhållandevis anspråkslös ersättning för sitt utförda arbete. Omkring ett år efter upprättandet av gåvobrevet avled arbetsgivaren och efterlämnade två stycken bröstärvingar. En av bröstärvingarna stämde

⁷⁸ NJA 1940 s. 54.

⁷⁹ Walin & Lind, *Kommentar till ärvdabalken*, s. 236.

hembiträdet och yrkade att gåvan var att likställa med testamente och skulle återbäras till boet. Alla tre instanser fastslog att gåvan hade tillkommit under sådana omständigheter att den skulle likställas med testamente men de hade olika syn på om särskilda skäl förelåg. HD anförde i sitt resonemang att hembiträdet hade utfört ett omfattande arbete till en ringa ersättning samt att hon genom sitt arbete blivit sjuk, vilket hade resulterat i en reducerad arbetsförmåga. Med det i beaktande fastslog HD att särskilda skäl var emot jämkning, varför rättsregeln inte tillämpades trots att de övriga rekvisiten var för handen.

Ett annat fall där särskilda skäl ansågs föreligga mot jämkning var NJA 1954 s. 517. I fallet hade en änka bortgivit en fastighet till en av sina två bröstarvingar, A. Fastigheten var in-tecknad till ett belopp, varav omkring en tredjedel av beloppet hade förfalskats av bröstarvinge B, genom att hen skrivit änkans namnteckning på dessa in-teckningar. Detta resulterade i att B erhöll en summa pengar från en bank. När änkan sedermera avled stämde banken, som hade erhållit B:s rätt, A och yrkade att gåvan var att likställa med testamente. HD framhöll att B hade utnyttjat änkans oförstånd i en betydande omfattning, vars konsekvenser hade drabbat A, varför särskilda skäl mot jämkning ansågs föreligga. Därmed tillämpades rättsregeln inte.

Dessa rättsfall illustrerar situationer som kan föranleda att särskilda skäl mot jämkning kan föreligga, vars konsekvenser blir att rättsregeln inte tillämpas eller att jämkningen nedsätts. I båda dessa fall valde domstolen att lämna jämkningen utan avseende. I vissa andra fall kan det dock vara berättigat att istället begränsa jämkningens verkningar, d.v.s. nedsätta återbäringen av gåvan eller ersättningen för densamma. Ett exempel på en sådan situation kan vara när någon bortgiver ett företag eller andelar i detsamma, vars värde ökar från gåvotillfället fram till dödsfallet.⁸⁰ En annan situation som torde aktualisera rekvisitet, då resultatet skulle kunna bli materiellt otillfredsställande, är om en arvlåtare bortskänker egendom till en av sina bröstarvingar. Några år därefter när arvlåtaren ligger på dödsbädden har den ekonomiska situationen försämrats avsevärt, varför hen bortgiver sin kvarlåtenskap till den andra bröstarvingen för att kompensera den tidigare gåvan. Risken vid ett sådant förfarande är att den andra bröstarvingen kan påkalla jämkning av kompensationsgåvan, vars konsekvenser går ut över gåvomottagaren av kompensationsgåvan. Vid snarlika fall torde

⁸⁰ Se NJA 1973 s. 687.

dock särskilda skäl tala mot att rättsregeln inte ska tillämpas alternativt att jämkningen ska nedsättas.⁸¹

3.7 Tidsrymd från gåvans bortgivande fram till dödsfallet

En annan viktig aspekt att ta hänsyn till, vid avgörande huruvida det förstärkta laglottsskyddet ska bli tillämpligt eller ej, är hur lång tid som har förflutit från gåvans givande fram till dödsfallet. Tidsaspekten och gåvogivarens ålder samt hälsotillstånd är särskilt att beakta för domstolen vid de situationer när gåvan ges på dödsbädden eller när gåvogivaren väntar döden inom en jämförelsevis kort tid. Detta bör vanligtvis vara tämligen svårt att fastställa. Det ska även nämnas att det kan uppstå ytterligare problematik när gåvogivaren vid tidpunkten för gåvans givande väntar döden men sedermera tillfrisknar. Gåvan ska vid dessa situationer omfattas av det förstärkta laglottsskyddet och gåvomottagaren kan således bli återbäringsskyldig flera år efter gåvans givande förutsatt att gåvogivaren har tillfrisknat och senare avlider. Däremot är tidsrymden av mindre betydelse när rättsregeln aktualiseras p.g.a. att gåvogivaren förbehåller sig nyttjanderätten till egendomen.⁸² Ur rättspraxis kan utronas att det egentligen inte läggs alltför mycket vikt beträffande tidsrymden vid situationer av detta slag, eftersom HD i ett rättsfall fastslog att rättsregeln var tillämplig efter att 35 år hade förflutit mellan gåvans givande och dödsfallet. Det centrala vid dessa situationer blir således att gåvogivaren haft för avsikt att ordna med successionen framför gåvogivarens ålder och hälsotillstånd som mer vikt istället fästs vid när gåvogivaren är allvarligt sjuk och väntar döden inom kort.⁸³

Att åtskillnad görs när nyttjanderätten förbehålls påvisas explicit i en dom från HovR. I detta fall hade en man nio år innan han sedermera avled bortgivit egendom till sin brorsson i form av obligationer. Tre år efter bortgivandet gav han även bort en fastighet, som han bodde kvar i, till samma brorsson. TR:n anförde att den första gåvan inte kunde likställas med testamente, då mannens ålder och hälsotillstånd inte hade inverkat på gåvan samt att det inte kunde styrkas att avsikten med gåvan var att ordna med successionen. TR:n fastslog dock att den andra gåvan var att likställa med testamente, då mannen bibehöll nyttjanderätten till fastigheten. HovR fastställde sedan TR:ns dom.⁸⁴

⁸¹ Walin & Lind, *Kommentar till Ärvdabalken*, s. 236.

⁸² A.a. s. 233.

⁸³ NJA 1963 s. 345.

⁸⁴ Mål T 1307-05.

4 Analys

4.1 Inledande analys

Det förstärkta laglottsskyddet ger bröstarvingar ett utvidgat skydd gentemot det ordinära laglottsskyddet och omfattar situationer där en bröstarvinges laglott har blivit inskränkt av en gåva, som är att likställa med testamente. Utan denna rättsregel hade en bröstarvinge på flertalet olika sätt kunnat påverka en arvlåtare att bortgiva egendom till hen. Det skulle exempelvis kunna ske genom att arvlåtaren lider av en elakartad sjukdom och väntar döden inom kort, varpå en bröstarvinge tar tillfället i akt att påtala hur mycket hen har ställt upp för arvlåtaren genom åren. Arvlåtaren torde i dessa fall inte värna lika mycket om sin egendom som om hen vore fullt frisk, varför arvlåtaren sedermera skulle kunna bortgiva egendom av både större eller ringa värde till bröstarvingen. Finns det exempelvis två bröstarvingar kan det te sig så att arvlåtaren inte har samma behov av att bortgiva egendom till den ena av dem, vilket skulle kunna bero på att de inte haft en lika nära relation genom livet som arvlåtaren haft till den andra bröstarvingen. Rättsregeln fyller därmed en viktig funktion i svensk successionsrätt genom att den kan förhindra otvivelaktiga rättshandlingar från en arvlåtare, vars efterverkningar kan gå ut över en laglotsberättigad bröstarvinge. Det torde inte vara alltför ovanligt att fall av dessa slag aktualiseras, varför rättsregeln bör vara relativt enkel att tillämpa. Uppsatsens utredning kring det förstärkta laglottsskyddet påvisar dock det motsatta. Det är ett komplext rättsområde och rättsregelns utformning innehåller flertalet vaga rekvisit som ger upphov till både gränsdragningsproblem och subjektiva bedömningar. För att återknyta till uppsatsens syfte, har rättspraxis på rättsområdet fått en fundamental betydelse beträffande gällande rätt samt de tolkningsproblem rättsregeln ger upphov till. Domstolen har i flera avgöranden fastslagit hur rättsregeln och dess rekvisit ska och bör tolkas samt tillämpas. Vad som är att likställa med testamente, vad som innefattas i begreppet gåva och vad som kan anses utgöra särskilda skäl i rättsregelns ordalydelse har således utkristalliserats genom rättspraxis.

4.2 Rekvisiten i praxis

4.2.1 Inledning

Rekvisitens innebörd har, som tidigare nämnts, både tolkats och fått sin utformning av domstolen i flertalet rättsfall. Nedan kommer därför rekvisiten att beröras och analyseras med en tydlig återknytning till relevant rättspraxis.

4.2.2 Likställa med testamente

Det finns flertalet mål som har varit uppe till prövning där domstolen preciserat när en gåva ska likställas med testamente. Det mest centrala rättsfallet och tillika det som ger bäst ledning i hur rekvisitet ska och bör tolkas är NJA 1998 s. 534. I fallet fastslog HD att någon av de två typsituationer, som tidigare har nämnts, måste vara för handen för att en gåva ska likställas med testamente. En arvlätare ska således ha legat på dödsbädden eller väntat döden inom en jämförelsevis kort tid vid tidpunkten för gåvans bortgivande, alternativt ha behållit den största nyttan av egendomen för att det ska anses berättigat att fortskrida en tolkning av rekvisitet. Dessa två situationer kan således anses utgöra de fundamentala grundstenarna i rekvisitet. Det ska dock poängteras att de är av vag karaktär och ska tolkas tämligen extensivt.

Ligger en arvlätare på dödsbädden och bortgiver en gåva råder det ingen tvekan om att den förstnämnda situationen ska anses vara uppfylld. Det blir däremot svårare att utröna vad som menas med väntar döden inom en jämförelsevis kort tid. Mycket tyder på att det är arvlätarens ”sista” sjukdom som åsyftas. Detta är dock långt ifrån enkelt att fastställa. Några av de aspekter domstolen måste ta hänsyn till i sin bedömning är vad det är för typ av sjukdom, hur pass sjuk gåvogivaren är, gåvogivarens ålder och hur lång tid som har förflutit mellan gåvans bortgivande fram till dödsfallet. I vissa fall tillfrisknar dock arvlätaren efter det att gåvan bortgivits. Detta underminerar emellertid inte det förstärkta laglottsskyddet, utan det som beaktas är det faktum att gåvan gavs vid arvlätarens ”sista” sjukdom alternativt att hen befarade döden vid gåvans bortgivande.

Det kan dock diskuteras huruvida detta är rättspolitiskt motiverat. Är det verkligen rimligt att en gåva som har bortgivits av en arvlätare på dödsbädden och som sedermera tillfrisknar och lever 20 år till ska omfattas av det förstärkta laglottsskyddet? Det torde istället vara mer rimligt att gåvor av detta slag träffas av reglerna om förskott på arv, alternativt endast utgör en ordinär gåva om det existerar ett förbehåll om att gåvan inte ska utgöra förskott på arv. Gåvan tillkommer dock under sådana omständigheter att den första typsituationen ska aktualiseras. När arvlätaren sedermera tillfrisknar blir resultatet av rättshandlingen däremot att den utgör en ordinär gåva, varvid det kan ifrågasättas varför gåvan ska omfattas av det förstärkta laglottsskyddet. En gåva är som bekant en rättshandling och kan som huvudregel inte återkallas. Ett testamente kan däremot både återkallas, ändras eller förstöras. Ponera att en arvlätare ligger på dödsbädden och bortgiver en gåva och sedermera tillfrisknar. Gåvan är då både fullbordad och att likställa med testamente och kan således inte återkal-

las. Ifall arvlåtaren istället hade upprättat ett testamente under samma omständigheter och sedermera tillfrisknat hade hen kunna återkalla, ändra eller förstöra testamentet. Rättsverkningarna av de olika rättshandlingarna blir således annorlunda. Om en gåva ska betraktas som ett testamente torde det i dylika fall vara rimligt att arvlåtaren skulle kunna återkalla gåvan.

Den andra typsituationen, d.v.s. att en gåvogivare bibehåller den största nyttan av egendomen, torde dock inte vålla lika stora problem. Vanligtvis aktualiseras detta vid ett bortgivande av en fastighet eller ett företag. En arvlåtare kan exempelvis skänka en fastighet med förbehåll om att bibehålla nyttjanderätten till densamma eller bortgiva ett företag och bibehålla rätten att fortlöpande uppbära vinst från företaget. Det gränsdragningsproblem som uppstår i dessa situationer är när det ska utrönas huruvida bortgivandet av egendomen är en mer kännbar ekonomisk uppoffring för gåvogivaren än den bibehållna nyttan av densamma. Ett förbehåll om full nyttjanderätt till en fastighet som har bortgivits torde i förekommande fall omfattas av det förstärkta laglottsskyddet. Om däremot nyttjanderätten är avsedd till en begränsad tid, låt säga enbart under sommaren, kan det te sig som att bortgivandet är en större ekonomisk uppoffring för gåvogivaren, varför det förstärkta laglottsskyddet inte blir tillämpligt. Detsamma gäller vid ett bortgivande av ett företag och i de fall gåvogivaren bibehåller en betydande vinst efter bortgivandet kan rättsregeln aktualiseras. Det blir däremot svårare att avgöra om hen exempelvis enbart bibehåller en högt uppsatt position inom företaget men inte uppbär någon del av vinsten.

Som synes i diskussionen ovan kan det vara svårt att enbart konstatera att någon av de två typsituationerna är för handen. Om det har konstaterats att så är fallet krävs det att utröna huruvida gåvogivaren haft för avsikt att ordna med sin succession eller haft ett under sin livstid riktat intresse av att bortgiva egendomen, för att rekvisitet ska anses vara uppfyllt. I NJA 1998 s. 534 fastslog HD nämligen att det krävs att arvlåtaren genom sin gåva ska ha haft för avsikt att ordna med sin succession för att det förstärkta laglottsskyddet ska bli tillämpligt. Vidare framkom även att om arvlåtaren under sin livstid haft ett riktat intresse av att gåvan kommit till stånd ska rättsregeln inte bli tillämplig. Det är således två motstridiga syften som ställs mot varandra för att utröna huruvida en gåva ska likställas med testamente eller ej. Rekvisitet utmynnar följaktligen i en subjektiv bedömning för domstolen. Det kan diskuteras huruvida detta har varit en önskvärd effekt från lagstiftaren, då detta ofta torde avgöras genom den som argumenterar bäst för sin ståndpunkt. Risken med denna subjektiva bedömning är att parten med bäst ombud har större möjlighet att vinna bifall för sin

talans. Det kan emellertid förhålla sig så att gåvogivaren både haft för avsikt att ordna med sin succession samt haft ett under livstiden riktat intresse av att gåvan ska ha kommit till stånd. I dessa fall ska enligt HD en sammanvägd bedömning genomföras för att se vilket av syftena med gåvan som väger tyngst. I denna bedömning ligger stor vikt vid den ekonomiska uppoffringen för gåvogivaren. Anses bortgivandet av egendomen vara en större ekonomisk uppoffring för gåvogivaren gentemot den bibehållna nyttan ska rättsregeln inte tillämpas. Ter sig den sammanvägda bedömningen tvärtom tillämpas dock rättsregeln.

Att utröna huruvida en gåva är att likställa med testamente torde därför vara komplext. Domstolen måste först utreda under vilka omständigheter gåvan har tillkommit och sedan fastslå vad avsikten med gåvan har varit. I förekommande fall torde även en part, som vill att det förstärkta laglottsskyddet ska bli tillämpligt, argumentera för att gåvans avsikt ska ha varit att ordna med successionen medan den part som vill åstadkomma motsatsen kommer hävda att gåvogivaren haft ett under livstiden riktat intresse med gåvan. Rekvisitet får därav anses vara både vagt och subjektivt. En relevant närliggande fråga är om en gåvogivare av ett företag eller en jordbruksfastighet inte alltid har ett riktat intresse när hen bortgiver denna egendom till en i den yngre generationen. Vid sådana här typer av generationsskiften värnar gåvogivaren ofta om att företaget eller jordbruksfastigheten ska drivas vidare efter dennes bortgång. Med det i beaktande skulle det vid dylika fall kunna presumeras att gåvogivaren haft ett riktat intresse av att gåvan ska ha kommit till stånd. Motparten kommer dock hävda det motsatta, varför domstolen ändå måste göra en helhetsbedömning som kan få ett annat utfall beroende på omständigheterna i det givna fallet.

Utfallet i NJA 1998 s. 534, där HD efter en sammanvägd bedömning kom fram till att det riktade intresset övervägde syftet att ordna med successionen får ändå anses rimligt. Hade utgången i målet blivit motsatsen hade detta inneburit att det förstärkta laglottsskyddet fått en ännu bredare innebörd än vad det har idag. Det under livstiden riktade intresset torde ses som ett undantag från att rättsregeln ska tillämpas. Hade detta undantag inte existerat hade alla gåvor som tillkommit under någon av de två typsituationerna beskrivna ovan omfattats av rättsregeln, vilket således hade kunnat slå fel i flertalet fall.

4.2.3 Gåvobegreppet

Gåvobegreppet i rättsregeln har i både rättspraxis och i doktrin givits en extensiv innebörd och omfattar således inte enbart ordinära gåvor som omfattas av GåvoL. Uppsatsens utredning tyder på att alla rättshandlingar som består av ett benefikt inslag ska likställas med

en gåva. Att gåvobegreppet har en så pass vid innebörd förefaller logiskt, då rättshandlingar med både onerösa och benefika inslag implicit blir en gåva. Detsamma gäller vissa typer av benefika dispositioner som enbart utgörs av benefik rättshandling men trots detta inte utgör en ordinär gåva.

Dessa dispositioner kan exemplifieras med rättsfallet NJA 1985 s. 414. I fallet ansågs flertalet familjerättsliga handlingar utgöra benefika dispositioner som omfattades av gåvobegreppet i rättsregelns ordalydelse. Rättshandlingarna som var upprättade i laga form utgjorde förvisso inte benefika dispositioner som kan härröras till begreppet gåva. Däremot ansågs de utgöra det när de sågs som en sammansatt transaktion istället för flera olika isolerade rättshandlingar. Den extensiva tolkningen medför även att underprisöverlåtelser omfattas av gåvobegreppet i rättsregeln. Detta torde vara vanligt förekommande vid generationsskiften av såväl företag som jordbruksfastigheter. Gåvogivaren vill i dessa fall ofta att verksamheten ska drivas vidare samtidigt som de vill ha någon form av ersättning för överlåtelser. Det blir således skillnaden mellan ersättningen och det marknadsmässiga värdet som utgör en benefik del och således träffas av det förstärkta laglottsskyddet.

I rättsregelns ordalydelse framkommer däremot inte att andra benefika rättshandlingar såsom nämnts ovan kan aktualisera det förstärkta laglottsskyddet. En arvlätare som är medveten om det förstärkta laglottsskyddets existens kanske istället för att bortgiva egendom uttar en symbolisk summa för densamma i tron om att det förstärkta laglottsskyddet i framtiden inte ska bli tillämpligt. Det kan vara av flera olika skäl men en anledning skulle kunna vara att hen inte vill att gåvomottagaren i framtiden ska bli återbäringsskyldig. I detta fall rör det sig därför om en underprisöverlåtelse istället för en gåva, eftersom en symbolisk summa har utgått. Omedvetandes blir då utfallet tvärt emot vad arvlätaren önskade, eftersom även denna typ av rättshandlingar innefattas av begreppet gåva i rättsregelns ordalydelse.

Att gåvobegreppet i det förstärkta laglottsskyddet är extensivt till sin karaktär får med bakgrund till rättsregelns syfte förefalla både logiskt och befogat. Hade gåvobegreppet istället tolkats snävt av domstolen hade enbart ordinära gåvor omfattats av det förstärkta laglottsskyddet. Det hade kunnat föranleda att syftet med rättsregeln underminerats, då en bröstarvinges laglott skulle kunna inskränkas genom exempelvis familjerättsliga handlingar eller underprisöverlåtelser såsom nämnts ovan. Detta hade således kunnat möjliggöra missbruk av olika slag genom att exempelvis arvlätaren, istället för att bortgiva en ordinär gåva,

uttar en symbolisk summa vid en överlåtelse för att på så vis kunna inskränka en bröstarvinges laglott utan rättsliga efterföljder.

4.2.4 Särskilda skäl

Justitieråd Lind har klargjort innebörden av särskilda skäl i rättsregelns ordalydelse. Anses något förfarande utgöra särskilda skäl kan domstolen välja att antingen inte tillämpa det förstärkta laglottsskyddet överhuvudtaget eller begränsa jämkningens verkningar. Det finns dock ingen uttömmande lista på vad som kan anses utgöra särskilda skäl. En tumregel att inrätta sig efter är dock att om resultatet av att det förstärkta laglottsskyddet tillämpas ger ett otillfredsställande materiellt resultat kan särskilda skäl anses föreligga. Även detta rekvisit utmynnar således i en subjektiv bedömning, då det måste klargöras om resultatet är materiellt otillfredsställande eller ej. Alla rättsfall har olika omständigheter och det är därför nästintill omöjligt att konkretisera vissa situationer som ska omfattas av rekvisitet. De givna omständigheterna i varje enskilt fall torde istället vara avgörande. HD har bland annat ansett att ett hembiträde som erhållit en tämligen låg lön och fått nedsatt arbetsförmåga genom sitt arbete var tillräckligt för att särskilda skäl skulle anses föreligga, varför hembiträdet inte skulle bli återbäringsskyldig för en gåva hon hade erhållit från sin arbetsgivare. Även fall där någon gynnats genom ett straffrättsligt förfarande, såsom förfalskning, vars konsekvenser går ut över den som kan bli återbäringsskyldig har i rättspraxis ansetts utgöra särskilda skäl mot att rättsregeln ska tillämpas.

Andra situationer som torde utgöra särskilda skäl mot en tillämpning av det förstärkta laglottsskyddet är vid generationsskiften av företag och jordbruksfastigheter. Har en gåvomottagare ökat egendomens värde genom nedlagd arbetstid vore det materiellt otillfredsställande att hen ska återbära mer egendom än vad hen erhållit genom gåvan. Pondera att en arvlåtare bortgiver ett företag, värderat till två miljoner kronor, till en av sina bröstarvingar och bibehåller rätt att uppbära vinst från företaget. Gåvan är därmed att likställa med testamente, varvid det förstärkta laglottsskyddet ska tillämpas. Gåvogivaren avlider tio år efter gåvans bortgivande och företaget är då värderat till fem miljoner kronor. Anledningen till denna värdeökning är bröstarvingens ihärdiga arbete med företaget. Det torde vara materiellt otillfredsställande att bröstarvingen ska återbära det belopp företaget numera är värt, eftersom värdeökningen egentligen inte är relaterad till själva gåvan.

Rekvisitet är dock väsentligt och fyller en viktig funktion. Utan rekvisitet hade det förstärkta laglottsskyddet fått ett ännu bredare tillämpningsområde och hade även omfattat si-

tuationer som i grunden inte varit avsedda av lagstiftaren. Även detta rekvisit utmynnar således i en subjektiv bedömning för domstolen, vilket är tämligen signifikativt för rättsregeln.

4.3 Förhållandet mellan rättskällorna och tolkningen av dessa

4.3.1 Rättskällornas förhållningsätt till varandra

Beträffande hur det förstärkta laglottsskyddets tillämpningsområde och syfte kommer till uttryck i förarbetena skiljer det sig mot hur rättsregeln tillämpas av domstolen i praktiken. Det är anmärkningsvärt, då rättsregelns fundamentala utformning enligt förarbetena bland annat varit att förhindra ett kringgående av laglottsskyddet. Vidare framkommer det inte heller explicit, enligt ordalydelsen i rättsregeln, att syftet med regeln är att förhindra ett kringgående av det förstärkta laglottsskyddet. Det kan anses märkligt, i synnerhet då lagstiftaren identifierat ett problem som ska undanröjas men ändå inte får det till uttryck i rättsregelns ordalydelse.

Den utformning som istället stadgas i rättsregelns ordalydelse, d.v.s. om en gåva är att likställa med testamente, ges således en annan innebörd än dess tilltänkta ändamål. Det i sig tyder på att domstolen frångår syftet med rättsregelns utformning enligt förarbetena och istället delvis koncentrerar sig på rättsregelns ordalydelse som i sig egentligen kan anses vara felaktigt utformad. Förarbetenas förhållningsätt gentemot ordalydelsen i rättsregeln är därmed motsägelsefulla, vilket även Walin explicit påpekar i sin kritik mot det förstärkta laglottsskyddet. I rättsfallet NJA 1973 s. 687 ställdes frågan på sin spets där det framgick att domstolen anser att det inte krävs ett kringgående av laglotsreglerna för att rättsregeln ska bli tillämplig. Det är beaktansvärt då domstolen, enligt tillämpningen i praxis, frångår den innebörd som ligger till grund för rättsregelns införlivande i svensk rätt. Det i sig får även innebörden att prejudikaten har en mer relevant rättsdignitet på rättsområdet i jämförelse med förarbetena, där även ändamålet av rättsregelns innebörd får stå åt sidan till förman för domstolens tolkningsutrymme.

4.3.2 Domstolens tolkning av rättsregeln i praktiken

Skulle domstolen tolka det förstärkta laglottsskyddet objektivt, d.v.s. utifrån dess ordalydelse skulle tillämpningsområdet bli snävare i förhållande till hur gällande rätt kring rättsområdet tolkas idag. Med det objektiva tolkningssättet skulle bl.a. enbart ordinära gåvor beaktas. Vidare skulle det bli tämligen svårt att förstå innebörden av rekvisiten likställa med

testamente och särskilda skäl genom att endast se till rättsregelns ordalydelse. Med det i beaktande kan tänkas att domstolen skulle genomföra en subjektiv tolkning framför en objektiv tolkning. En subjektiv tolkning innebär att bakgrunden till rättsregelns tillkomst måste utredas innan en tolkning genomförs. Det innebär i enkla ordalag att hänsyn tas till förarbetena, vari framkommer hur det är tänkt att en specifik rättsregel ska tillämpas. I förarbetena till det förstärkta laglottsskyddet framkommer det att syftet med regeln var att förhindra ett kringgående av laglotsreglerna. Detta tolkningssätt hade således föranlett att rättsregeln endast ska tillämpas när syftet med en gåva är att kringgå reglerna om laglott. En sådan tolkning är däremot inte heller rimlig, eftersom domstolen i NJA 1973 s. 687 sedermera påpekat att en sådan avsikt inte krävs för att aktualisera det förstärkta laglottsskyddet. Anledningen till detta torde vara de tvetydiga och motsägelsefulla förarbetena. Domstolen har till närmast valt att göra en eklektisk tolkning av rättsregeln, d.v.s. vinklat lagen till den bästa lösningen. Den har konstaterat att varken en subjektiv eller objektiv tolkning är optimal, varvid de valt att tolka rättsregeln relativt vidsträckt. Det går med andra ord inte att enbart studera lagtexten och dess förarbeten för att förstå det förstärkta laglottsskyddets innebörd. Det krävs istället en noggrann granskning av rättsregelns alla vaga rekvisit i rättspraxis för att förstå dess extensiva innebörd.⁸⁵

Domstolen har skapat en slags hybrid av både ordalydelsen i rättsregeln samt dess förarbeten och därmed har den delvis och implicit utformat sina egna regler på rättsområdet. Det kan ifrågasättas huruvida lagstiftaren i grunden åsyftat ett så pass brett tillämpningsområde för det förstärkta laglottsskyddet som domstolen i praktiken har givit rättsregeln. Huruvida det finns en stringens mellan de olika rättskällorna kan ifrågasättas, eftersom valet av rättsregelns tillämpningsområde torde tyda på att varken utformningen av rättsregeln eller dess förarbeten är fullständiga. Med hänsyn till rättsregelns fundamentala ändamål samt den snäva utformning dess ordalydelse har givits i lagtexten har domstolen i slutändan ändå lyckats finna en godtagbar lösning även om den inte är optimal.

4.4 Rättsverkningar om gåvomottagaren avlider först

En intressant infallsvinkel rörande det förstärkta laglottsskyddet är vad som händer om samtliga förutsättningar är för handen, för att rättsregeln ska aktualiseras, men gåvomottagaren däremot avlider före gåvogivaren. För att enkelt illustrera denna situation använder vi samma förutsättningar som i exempel ett under rubrik 3.2.2. I exemplet hade A under sin

⁸⁵ Zetterström, *Juridiken & dess arbetsätt*, s. 81-88.

sista sjukdom bortgivit en aktiepost till sin bästa vän B till ett värde om 700 000 kronor. Ett halvår efter gåvans bortgivande avled sedermera A, vilket föranledde att B blev återbärings-skyldig till den del av gåvan som inskränkte A:s bröstarvingars laglott. Vi utgår nu från att omständigheterna har förändrats och att B istället avlider tre månader efter att gåvan har kommit till stånd och att A fortfarande är i livet vid B:s dödsfall. Vidare utgår vi från att samma värdeökning har skett, vilket innebär att aktieposten vid B:s bortgång fortfarande är värd 900 000 kronor. A avlider tre månader efter B:s bortgång. Den bortgivna gåvan har följaktligen, likt det tidigare exemplet, medfört att A:s bröstarvingars laglott har inskränkts med totalt 300 000 kronor. B är inte längre i livet och kan av förklarliga skäl således inte återbära denna del av gåvan. Ponera även att B enbart efterlämnande två bröstarvingar. Det torde råda oklarhet kring huruvida B:s bröstarvingar i detta fall ska återbära den del av gåvan som inskränkt A:s bröstarvingars laglott. Ledning kring detta går inte heller att finna i varken lagtext, förarbeten eller rättspraxis. En objektiv tolkning av rättsregeln ger dock upphov till att B:s bröstarvingar torde bli återbäringskyldiga för gåvan, då det i rättsregelns ordalydelse inte explicit framgår att det är gåvomottagaren som blir återbäringskyldig. Utan istället ligger endast fokus på att det är gåvan som ska återbäras.

Tidigare har vi dock fastslagit att det förstärkta laglottsskyddet inte har tolkats objektivt, varför det är tämligen svårt att utröna om detta i praktiken skulle bli resultatet av ovan nämnda situation. Genomförs en subjektiv tolkning, med hänsyn till förarbetena, framkommer det att en del av syftet med rättsregeln är att skydda bröstarvingars laglott. Med det i beaktande torde utfallet bli detsamma, d.v.s. att B:s bröstarvingar blir återbäringskyldiga, eftersom A:s bröstarvingars laglott fortfarande blivit inskränkta genom gåvan. Det mesta tyder därför på att B:s bröstarvingar blir återbäringskyldiga i förevarande fall. För att komplicera omständigheterna ytterligare kan poneras att B:s bröstarvingars laglott blir inskränkta genom en återbäring eller att B inte efterlämnar några arvingar överhuvudtaget och att hens kvarlåtenskap tillfaller Allmänna arvsfonden. Blir ändock B:s bröstarvingar återbäringskyldiga i det förra fallet och Allmänna arvsfonden återbäringskyldig i det senare fallet? Liknande fall har inte varit uppe till prövning i domstolen, varför det råder oklarhet i vad som gäller. Det går inte heller från förarbetena att utröna hur rättsregeln ska tillämpas på en dylik situation, varför det kan uppfattas som att lagstiftaren inte har haft liknande situationer i åtanke i samband med införlivandet av rättsregeln i svensk rätt.

Den uppmärksamme läsaren konstaterar troligtvis att situationer av dessa slag inte torde aktualiseras i alltför stor utsträckning, eftersom gåvan ges på A:s dödsbädd, varför hen van-

ligtvis avlider före gåvomottagaren. Gåvomottagaren kan dock råka ut för en olycka eller dylikt som ger upphov till en liknande situation. Vidare ska poängteras att omfattningen av dylika situationer kan vara mer förekommande när det förstärkta laglottsskyddet aktualiseras p.g.a. att gåvogivaren behåller den största nyttan av egendomen. Uppsatsen har tidigare berört att det förstärkta laglottsskyddet kan aktualiseras även fast det har dröjt flera år från gåvotillfället och gåvogivarens bortgång när rättsregeln aktualiseras p.g.a. att gåvogivaren bibehåller den största nyttan av egendomen. I fallet NJA 1963 s. 345, fastslog HD att det förstärkta laglottsskyddet skulle tillämpas trots att 35 år hade förflutit från tidpunkten mellan gåvans bortgivande fram till gåvogivarens bortgång. Det torde med detta i beaktande därför inte vara helt ovanligt att gåvomottagaren avlider före gåvogivaren. Det är därav anmärkningsvärt att det inte finns någon fullständig reglering av detta. Skulle en dylik situation tas upp till prövning torde dock utfallet bli att gåvomottagarens bröstarvingar alternativt Allmänna arvsfonden blir återbäringsskyldiga med hänsyn till både rättsregelns ordalydelse och dess förarbeten. En annan alternativ utgång i ett framtida liknande mål skulle kunna vara att domstolen anser att en tillämpning av det förstärkta laglottsskyddet ger upphov till ett otillfredsställande materiellt resultat, varvid särskilda skäl kan anses föreligga. Det skulle kunna vara fallet om B:s bröstarvingars laglott i exemplet ovan blir inskränkt genom att de får återbära en del av B:s gåva.

4.5 Fåtal rättsfall på rättsområdet

Det finns begränsat med rättspraxis som berör det förstärkta laglottsskyddet och i synnerhet fall som har tagits upp till prövning av högsta instans. Den mest logiska förklaringen till detta torde vara att parterna i de flesta fall väljer att förlikas. Allt som oftast berör det förstärkta laglottsskyddet familjemedlemmar som i de flesta fall torde försöka att undvika en familjekonflikt, varför de istället väljer att komma överrens om en lösning gemensamt. Ponera att en arvlåtare bortgiver egendom på dödsbädden, till en av sina två bröstarvingar, bestående av en aktiepost värderad till 200 000 kronor. När arvlåtaren sedermera avlider kan eventuellt gåvomottagaren bli återbäringsskyldig ifall laglotten inskränkts. Istället för att föra en process om detta torde två alternativa lösningsmetoder aktualiseras. Antingen kan gåvomottagaren helt enkelt bortgiva en del av aktieposten till den andra bröstarvingen för att kompensera denne för gåvan eller så tycker bröstarvingen att gåvomottagaren ska behålla gåvan och gör inget anspråk på den. Beträffande generationsskiften av företag eller jordbruksfastigheter torde det vara än mer förekommande att parterna förlikas eller väljer alternativa tvistlösningsmetoder. Att det förekommit en intern tvist är inget som vill synas

utåt och kan ge en negativ bild av företaget, varvid flera eventuella intressenter kan bortfalla.

I de flesta fall som har tagits upp till prövning i högsta instans går det mellan raderna att utläsa att det redan råder någon form av familjefejd. Antingen vill arvlåtaren inte kännas vid sin bröstarvinge eller så är en bröstarvinge i fejd med en annan. Detta torde dock inte vara vanligt förekommande, varför det förefaller naturligt att så pass få fall prövas av domstolen. Även fast det förstärkta laglottsskyddet fyller en viktig funktion i svensk successionsrätt torde dock de flesta fall i praktiken lösas utan att rättsregeln tillämpas, eftersom alternativa tvistlösningsmetoder väljs.

4.6 Eventuell reform av det förstärkta laglottsskyddet

Walin diskuterade huruvida ordalydelsen i det förstärkta laglottsskyddet skulle kvarstå som den är stadgad idag eller om en justering skulle ske så att rättsregeln återspeglar det i lagmotiven angivna syftet, d.v.s. att gåvogivaren ska ha haft ett syfte att genom gåvan kringgå reglerna om laglott. Slutsatsen Walin kom fram till var att kvarhålla ordalydelsen i dess nuvarande form. I detta hänseende håller vi med Walins ståndpunkt, då den föreslagna justeringen skulle ge upphov till ytterligare en subjektiv bedömning för domstolen i detta redan komplexa rättsområde. Domstolen hade då behövt utreda huruvida avsikten varit ett försök att kringgå reglerna om laglott eller ej, vilket får anses vara tämligen svårt att fastslå. Bröstarvingars laglottsskydd hade även försvagats, eftersom rättsregelns tillämpningsområde hade blivit inskränkt p.g.a. att den enbart hade blivit tillämplig om avsikten varit att kringgå laglotsreglerna. Att ge bröstarvingar ett starkare laglottsskydd var ett av syftena med införlivandet av rättsregeln. Detta syfte hade dock kunnat undermineras om den av Walin föreslagna åtgärden hade företagits.

Det skulle däremot kunna vara befogat med en justering av ordalydelsen i andra avseenden. Som tidigare nämnts framkommer det i rättsregelns ordalydelse att det endast är gåvor som faller inom dess tillämpningsområde. Det är dock fastslaget att andra benefika dispositioner ska likställas med gåvor i ordalydelsen. Med det i beaktande vore det önskvärt om det i ordalydelsen framgick att det inte enbart är ordinära gåvor som omfattas, utan istället rättshandlingar som helt eller delvis består av en benefik karaktär. Vidare skulle lagstiftaren kunna utreda huruvida det är möjligt att justera ordalydelsen så att de subjektiva bedömningarna som rättsregeln ger upphov till för domstolen minskar. Detta för att minimera risken för att en form av överviktsprincip tillämpas av domstolen i bevishänseende. Det

finns idag inte heller någon tydlig reglering i varken ordalydelsen, förarbetena eller rättspraxis angående hur rättsregeln ska tillämpas om en gåvomottagare avlider före en gåvogivare, vilket torde kunna tydliggöras genom en reform. Reformen bör även ta sikte på att det skulle kunna finnas en möjlighet att återkalla en gåva som omfattas av det förstärkta laglottsskyddet, eftersom denna möjlighet existerar beträffande testamenten. Om en gåva ska likställas med testamente vore det följdriktigt att det finns en full stringens mellan ett testamente och en gåva som är att likställa med testamente. Detta blir särskilt påtagligt när en gåvogivare ligger på dödsbädden men sedermera tillfrisknar och avlider flera år efter gåvans bortgivande.

En aspekt som skulle kunna tala emot en reform är att rättsregeln i praktiken sällan aktualiseras enligt sin ordalydelse, eftersom parterna ofta förlikas eller väljer alternativa tvistlösningsmetoder. De framhävda fördelarna väger dock över nackdelarna, varför det skulle vara önskvärt med en reform, eftersom rättsregelns ordalydelse skiljer sig från dess tillämpningsområde i praktiken.

5 Slutsats

En del av syftet med denna uppsats är att utreda gällande rätt beträffande rättsregeln i 7:4 ÄB om det förstärkta laglottsskyddet. Av gällande rätt framgår att rättsregelns funktion är att ge bröstarvingar ett utökat laglottsskydd och den aktualiseras när en gåva likställs med testamente. För att det förstärkta laglottsskyddet ska bli tillämpligt krävs även att gåvan ska ha inskränkt en bröstarvinges laglott samt att bröstarvingen påkallar jämkning av den via samma förfarande som vid jämkning av ett testamente. Det innebär att gåvans värde tilläggs den övriga kvarlåtenskapen och gåvan behandlas därav som om den aldrig har ägt rum. Värdet av gåvan som beaktas är det värde den har när boet är utrett. När omständigheterna för det förstärkta laglottsskyddet är för handen kan en gåvomottagare bli återbäringsskyldig till dödsboet för den del som har inskränkt en bröstarvinges laglott. Kan återbäring av gåvan ej ske utgår istället ersättning motsvarande egendomens värde. Det ska även nämnas att en bröstarvinge som vill påkalla återbäringsskyldighet hos en gåvomottagare ska väcka talan inom ett år för att denna rätt inte ska gå förlorad.

Vidare är syftet att påvisa och analysera de praktiska tillämpningssvårigheter rättsregeln ger upphov till för domstolen. Allt i syfte för att belysa rättsregelns vidsträckta tolkningsutrymme, dess vaga rekvisit och gränsdragningsproblem med avsikt att undersöka om den är i behov av en reform av något slag. Det är framförallt tre vaga rekvisit som rättsregeln är uppbyggd av och som vållar tillämpningssvårigheter för domstolen i praktiken. Det första rekvisitet är begreppet gåva som till sin karaktär är extensiv, eftersom begreppet inte endast omfattar ordinära gåvor, utan även inkluderar rättshandlingar som helt eller delvis består av en benefik karaktär. Sådana rättshandlingar kan exempelvis bestå av underprisöverlåtelser eller familjerättsliga handlingar av olika slag. Det ska dock betonas att det i dessa fall endast är den benefika delen och sålunda inte den onerösa delen av rättshandlingen som faller in under rättsregelns gåvobegrepp.

Det andra rekvisitet och tillika det som leder till mest påtagliga tillämpningssvårigheter för domstolen är när en gåva ska likställas med testamente. Domstolen måste först utreda under vilka omständigheter gåvan har tillkommit. Det krävs antingen att gåvan har bortgivits på arvlåtarens dödsbädd eller att hen väntar döden inom en jämförelsevis kort tid, alternativt att arvlåtaren behåller den största nyttan av den bortgivna egendomen för att gåvan ska kunna likställas med testamente. Den första situationen vållar tillämpningsproblem för domstolen när den ska utröna hurvida arvlåtaren väntar döden inom en jämförelsevis kort

tid. Hänsyn måste då bl.a. tas till vad det är för slags sjukdom, hur pass sjuk arvlåtaren är samt hens ålder. Den andra situationen föranleder också tolknings- och tillämpningssvårigheter. Domstolen måste utröna om den huvudsakliga nyttan överväger den ekonomiska uppoffring arvlåtaren lidit genom bortgivandet, vilket i flera fall kan vara tämligen svårt. Det är dock inte tillräckligt att enbart utreda under vilka omständigheter gåvan har tillkommit, utan domstolen måste även beakta gåvans syfte. Om syftet med gåvan har varit att ordna med successionen blir rättsregeln tillämplig, vilket den däremot inte blir om arvlåtaren haft ett under livstiden riktat intresse av att gåvan ska ha kommit till stånd. Ytterligare problematik uppstår när arvlåtaren har haft båda dessa syften i samband med gåvans bortgivande. Domstolen ska då genomföra en sammanvägd bedömning och utröna vilket av syftena som väger tyngst, varvid det syfte som väger tyngst avgör om rättsregeln ska tillämpas eller ej. Detta rekvisit utmynnar således i flera subjektiva bedömningsgrunder för domstolen, vilket kan anses aningen anmärkningsvärt.

Det tredje rekvisitet är särskilda skäl. Även om de två ovan nämnda rekvisiten är uppfyllda, för att rättsregeln ska bli tillämplig, ska domstolen också ta hänsyn till om särskilda skäl föreligger mot jämkning. Det är omöjligt att konkretisera detta rekvisit med en uttömmande lista, varför omständigheterna i det givna fallet är avgörande för om särskilda skäl ska anses föreligga. En tumregel för domstolen är att i de fall tillämpningen av rättsregeln leder till ett otillfredsställande materiellt resultat ska särskilda skäl anses föreligga. Om det har konstateras att så är fallet kan domstolen välja att antingen underlåta att tillämpa rättsregeln eller begränsa jämkningens verkningar. Även detta rekvisit ger således upphov till en subjektiv bedömning, då det måste fastställas huruvida en tillämpning av rättsregeln ger upphov till ett materiellt otillfredsställande resultat eller ej.

Med ovan nämnda i beaktande är det mycket som talar för att det behövs en reformering av rättsregeln av något slag. Att korrigera rättsregeln likt Walin diskuterade, d.v.s. att införa att det krävs en avsikt från gåvogivaren att kringgå reglerna om laglott i ordalydelsen, kan inte anses som en optimal lösning, eftersom det endast skulle ge upphov till ytterligare en subjektiv bedömning för domstolen. Det hade även inneburit att det förstärkta laglottsskyddet hade givit bröstarvingar ett svagare skydd än vad det ger idag. Däremot skulle det vara önskvärt med en reformering av det förstärkta laglottsskyddet i andra avseenden. Detta för att minska de subjektiva bedömningarna för domstolen, tydliggöra ordalydelsens vaga rekvisit samt minska risken för oklarheter. Ytterligare argument för en reform är att det idag inte finns någon tydlig reglering kring vad som händer när en gåvomottagare avli-

der före en gåvogivare samt att det bör korrigeras så att en gåva kan återkallas via ett liknande förförande som vid en återkallelse av ett testamente.

Referenslista

Offentligt tryck

NJA II 1928 Ny lagstiftning om arv

Föräldrabalk (1949:381)

Ärvdabalk (1958:637)

Lag (1963:83) angående vissa utfästelser om gåva

Litteratur

Agell, A., *Testamentsrätt – En lärobok om rättsbehandling för dödsfalls skull*, 3 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2003

Boström, V., *Tolkning av testamente*, Jure AB, Umeå, 2003

Brattström, M. & Singer, A., *Rätt arv – Fördelning av kvarlåtenskap*, 3 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala 2011

Eriksson, A., *Arv och testamente*, Thomson Förlag AB, Stockholm, 2008

Grauers, F., *Ekonomisk familjerätt – Makars och sambors egendom och bostad, gåva, arv, testamente och boutredning*, 7 uppl., Thomson Förlag AB, Stockholm, 2008

Lehrberg, B., *Praktiskt juridisk metod*, 6 uppl., Iusté AB, Uppsala, 2010

Saldeen, Å., *Arvsrätt – En lärobok om arv, boutredning och arvsbyte*, 3 uppl., Iustus Förlag AB, Uppsala, 2006

Silfverberg, C., *Gävobeskattningen i nordiskt perspektiv*, Juristförlaget AB, Stockholm, 1992

Walén, G., *Ett par arvsrättsliga spörsmål*, SvJT, 1972

Walén, G. & Lind, G., *Kommentar till ärvdabalken – Del 1 (1-17 kap.) Arv och testamente*, 6 uppl., Norstedts Juridik, 2008

Zetterström, S., *Juridiken & dess arbetsätt – en introduktion*, Iustus Förlag AB, Uppsala, 2004

Rättsfallsregister

NJA 1934 s. 462	s. 20
NJA 1939 s. 71	s. 20
NJA 1940 s. 54	s. 21
NJA 1942 s. 609	s. 21
NJA 1954 s. 517	s. 22
NJA 1963 s. 345	s. 23, 33
NJA 1973 s. 687	s. 17, 22, 30, 31
NJA 1985 s. 414	s. 12, 19, 28
NJA 1998 s. 534	s. 15, 16, 25, 26, 27
Mål T 1217-10	s. 20
Mål T 1307-05	s. 23
Mål T 4235-09	s. 16